

ПРВИ РУКОВОДИОЦИ НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ У БЕОГРАДУ

Филип Николић — Ђура Даничић — Јанко Шафарик

Од 1832, кад је основана, па све до 1853 г. Народна библиотека у Београду је била у застоју: несређена, без стручног руководства и иоле подеснијих просторија за рад, мало коришћена и много разношена. Тек 1844 њу је по наређењу Министарства просвете, у чијем је саставу била, средιο Милован Спасић и пописао 1421 књигу у 2283 свеске, и том приликом предложио: да Библиотека добије карактер јавне државне установе, да првенствено набавља српске и уопште словенске књиге, да се у њу слију библиотеке свих ондашњих министарстава и установа, да добије сталног службеног руководиоца и да се за њу пропишу правила.

Библиотека је после Спасићева пописа осетно расла и 1853 г. бројала 3314 дела у 8309 свезака, колико их је утврдио Филип Николић,¹ док се у једном извештају Министарства просвете, свакако претерано, тај број пење на 15 000 књига.² Потреба за једном добром библиотеком јављала се све више: просветни, научни и књижевни живот растао је у Србији из године у годину, број школа је растао и ишло се за јачањем стручне наставе, године 1853 донесено је нарочито „Устројеније Књажевско-српског лицеја“, по коме је Лицеј

имао три одељења; већ десет година развијало је своју научну делатност Друштво српске словесности са својим *Гласником*; број младих, на страни школованих људи је растао, а с њима и стручна активност у појединим ресорима државне администрације, нарочито у просвети. Све је ово било разлог да Министарство просвете питање Библиотеке озбиљно стави на дневни ред, и тако је 12 јануара 1853 у једном опширном и документованом акту Совјету изложило ондашње незавидно стање Библиотеке и предложило како да се оно поправи. Поред виших и нижих школа, вели се тамо, духовни напредак народа помажу збирке разних људских умних производа (књиге) и различите реткости, на које је и српска влада трошила знатне суме, нарочито за Библиотеку и Музеј Министарства просвете, али из разних узрока од тога није било користи: набављене књиге за разна министарства леже разбацане по канцеларијама, њихови руководиоци нису радили споразумно, те су поједина дела непотребно набављана у више примерака, док многа важна уопште нису набављена. Библиотеке, вели се даље, треба да су приступачне сваком или бар ученом делу грађанства, иначе су „драгоцености у земљи сакривене и некорисно лежеће“; садашње библиотеке су неупотребљиве, а она Министарства просвете је због честог премештања у таквом нeredу да је у њој тек по дугом тражењу могуће наћи одређену књигу, а често се не зна ни има ли је, било што није заведена или што је неком дата а није враћена, а неке за које се зна да су постојале не могу се наћи. Библио-

Скраћенице: ДАБ — Државна архива НР Србије у Београду; ПП — Попечитељство просвештенија; ПИД — Попечитељство иностраних дела; ПФ — Попечитељство финансија; ПВД — Попечитељство внутренних дела; МП — Министарство просвете; НБ — Народна библиотека у Београду.

¹ М. Подољски, Филип Николић, Београд, 1930, 7; ДАБ — ПП, 1955, ф. 1/20.

² ДАБ — ПП, 1853, ф. 1/20.

тека ником није предавана на реверс, нити је ком службенику давана на руковање и чување. Овако запуштање Библиотеке и Музеја од велике је и многоструке штете, па зато предлаже Совјету да се једном нарочитом и способном лицу стави у дужност да по свим канцеларијама покупи све библиотечно-музејске предмете, којима би се ударио темељ „будућој Народној библиотеци и Народном музеју“, да се све то уступи Министарству просвете и да се при њему установи звање библиотекара, који ће одговорно руковати Библиотеком и Музејем.³ Совјет и кнез усвојили су овај предлог Министарства просвете и 16 фебруара 1853 објављен је указ којим се Министарству просвете стављају на располагање књиге, стари рукописи, монете и друге важне реткости што се налазе по канцеларијама, и којим се установљава звање библиотекара са годишњом платом од 300 талира (1515,60 динара) и који ће имати одговорно да рукује Библиотеком и Музејем Министарства.⁴ Тако је најзад Народна библиотека после двадесет година животоарења имала да добије свог првог правог службеног руководиоца по формалној одлуци највиших власти.

Са одређивањем службеног руководства за Библиотеку се завршава период провизоријума и застоја, и настаје ново доба стручне културне делатности све до наших дана. Природно је да је пре свега требало стручно средити затекли

³ Исто, ПП Совјету 12 јануара 1853 П № 55.

⁴ Исто, Совјет кнезу 7 фебруара 1855 № 128; указ од 16 фебруара 1853 В № 156. Оригинал указа на 2 л. чува се у ДАВ, а потписали су га А. Карађорђевић и министар иностраних дела И. Гарашанин; (М. Ђ. Милићевић, *Народна библиотека у Београду*, Глас, V (1888), 11; М. Подољски, *нав. д.*, 7.

⁵ ДАВ — ПП, 1854, ф. V № 114: молба М. Миловука од 28 октобра 1853.

⁶ Исто, ПП Совјету 23 октобра 1853 П № 1331; М. Подољски, *нав. д.*, 7.

⁷ ДАВ — ПП, 1854, ф. V № 418: молба Ф. Николића од 9 децембра 1853, објавио је М. Подољски у *нав. д.*, 7—8.

⁸ Исто, ПП Совјету 9 децембра 1853, П № 1727; Совјет кнезу 11 децембра 1853 № 1305; кнежев указ од 16 децембра 1853 В № 1202.

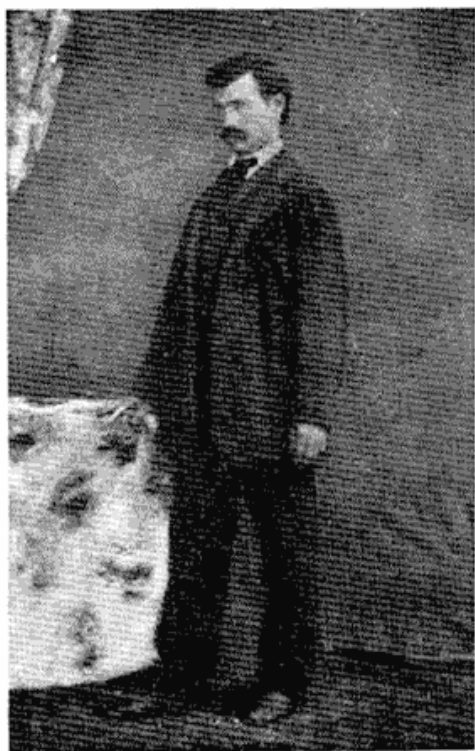
⁹ Исто, ПП Симоновићу 25 децембра 1853 П № 1588; Симоновић П-у П 7.1. 1854, № 15.

књижни фонд, Библиотеци дати одређен карактер, њене празнине попунити и даље је систематски богатити. Тај период сређивања потрајао је подуже, од 1853 до 1869, и везан је за имена првих руководилаца Библиотеке, Филипа Николића, Ђуру Даничића и Јанка Шафарика, од којих је сваки дао свој удео за основно уређење Библиотеке.

ФИЛИП НИКОЛИЋ

За место библиотекара јавио се 22 октобра 1853 Милан Миловук, професор Економске школе у Топчидеру, који је учио две године права на Пештанском универзитету, па осам година провео код спахија у разним звањима и истовремено сам изучавао разне науке и језике, и књижевно се усавршавао.⁵ Министарство је препоручило Совјету да Миловука као способна постави за библиотекара под условима који су важили за стране поданике, али кнез предлог није усвојио.⁶ После Миловука јавио се 9 децембра 1853 за библиотекара Филип Николић, који је у молби истакао уверење да ће, захваљујући својој ревности, љубави за ред, знању старијих и новијих језика и књижевности од Библиотеке створити „право заведеније за изображавање овдашње публице.“⁷ Николић је тада био професор Трговачке школе у Београду и на заузимање утицајног главног инспектора школа у Србији Платона Симоновића његова је молба усвојена одмах: још истога дана кад је поднесена њу је Министарство просвете спровело Совјету с предлогом, пошто је дознало да кнез није уважио претставку о постављењу Миловука за библиотекара, да се Ф. Николић као страни поданик постави за контрактног библиотекара, с чим се Совјет сложио 11-ог истог и кнежевим указом од 16 децембра 1853 Николић је тако и постављен.⁸ Министарство просвете је 25 децембра наредило П. Симоновићу да Николића упути на нову дужност, а за његово место да потражи другог професора и Симоновић је 7 јануара 1854 наређење извршио, а на Николићево место дошао је И. Димовић.⁹

Рођен 18 новембра 1830 у селу Брестовцу (сада Банатском Петровцу у Сомборском срезу), Николић се „редовно школовао“: гимназију је похађао у Мађарској и Срем. Карловцима, у којима је 1848 био на почетку српског покрета и идуће године у њему суделовао у жељи да „оружјем и пером народност, језик и веру своју брани“, а кад је овај за-

Сл. 1 — Филип Николић

вршен, ступио је у државну службу у Темишвару и ту обављао „сваку дужност од столоначелника наниже“. Почетком или средином 1852 пошао је у Русију и ступио на универзитет у Кијеву, али је убрзо доживео велику непријатност: како је био себи увртео у главу да реши Источно питање и да ослободи Словене испод Немаца, и како је тада руски цар ишао у Јужну Русију на војничке маневре и у Кијев стигао вероватно у другој половини 1852, Николић је изишао ван града на друм да му из руке преда свој план, али су га детективи, мислећи да је атентатор, ухватили и кијевски губернатор Д. Г. Бибииков га је као аустриског поданика

крајем септембра или почетком октобра 1852 пребегао у Србију, којој је као у Кијеву студирао није познато. По повратку у Аустрију требало је да служи војску, али то није хтео, те је крајем 1852 пребегао у Србију, којој је као „врло даровит, редовно школован и веома начитан, са знањем латинског, немачког, мађарског, француског, старословенског и унеколико руског, енглеског и грчког језика био добродошао, и служио је најпре као приватан секретар Платона Симоновића, до 7 септембра 1853, кад је на Симоновићев предлог постављен за привременог професора српског и немачког језика у Посленотрговачкој школи, одакле је дошао за библиотекара.¹¹ Како је Николић био аустриски држављанин, постављен је за контрактуалног библиотекара и 12 марта 1854 склопио је са Министарством просвете уговор, по коме: 1) Министарство по књежевом одобрењу од 16 децембра 1853 прима Филипа Николића за библиотекара са годишњом платом од 300 талира, коју ће као и остали службеници примати месечно; 2) Ф. Николић се обвезује да ће се ревностно старати да доведе у ред Библиотеку, да ће пажљиво пратити појаву најбољих књига у образованом свету и предлагати их Министарству на откуп за Библиотеку; 3) како Библиотека треба да послужи као јавна установа, чији је циљ напредак просвете у домовини, Николић ће бити дужан, кад Библиотеку уреди, да читаоцима издаје књиге на реверс које ће уносити у нарочити протокол, и 4) у случају отказа службе свака је страна дужна да другу о томе обавести три месеца унапред. Уговор су потписали у два једнака примерка министар правде и просвете Лазар Арсенијевић, столоначелник М. А. Симић и Ф. Николић.¹² Још пре тога Николић је затражио српско држављанство. Управа вароши Београда је ову његову молбу 6

¹⁰ М. Ђ. Милићевић, *Из својих успомена*, IV, Београд, 1897, 37; М. Подољски, *нав. д.*, 10—12.

¹¹ М. Ђ. Милићевић, *нав. д.*, 37; М. Подољски, *нав. д.*, 9—13.

¹² ДАБ — III, 1854, ф. V, 418; Подољски, *нав. д.*, 13—14.

јануара 1854 доставила Министарству унутрашњих дела, а ово 25-ог истог Министарству просвете, после чега је Николић указом од 24 фебруара исте године примљен у српско држављанство и на ово, пошто је добио отпуст из аустриског држављанства, положио заклетву 18 маја 1854.¹³ Николић је 7 маја замолио Министарство просвете да га постави за „дјејствителног“ библиотекар,¹⁴ али је на основу повољног мишљења о његовим службеничким способностима и пошто је Библиотеку већ био уредио, постављен указом тек 2 јуна 1855.¹⁵ У међувремену Николић је преко Министарстава просвете и иностраних дела тражио свој део наслеђа од сомборске окружне касе и убрзо га добио у износу од ф. 214,551/4 у банкнотама.¹⁶

Николић је био незадовољан стањем у Библиотеци и одмах по постављењу за библиотекар поднео је Министарству претставку у којој га је известио да је Библиотеку, колико је могао, довео у ред сем послова у погледу њеног управљања и библиотекарског делокруга, што ће се моћи учинити на основу његових шестседам претставки, а пошто није имао моралне подршке да од Библиотеке направи оно што је желео и пошто у ондашњем њеном стању није имао довољно посла, а како његов активни дух не може да се одмара у нераду, он је, да би за своју плату био довољно искоришћен, тражио да поред библиотекарског зва-

ња буде постављен за протоколисту, архивара и регистратора, чије је звање било више од библиотекарског, али му молба није усвојена.¹⁷

Незадовољан радом у својој служби, немирна духа, растројена душевног стања и оронула здравља, Николић је пет дана после последње молбе тражио четрнаестодневно отсуство да оде у Беч ради здравља и да види библиотеке, па је за тај случај као своје заменике препоручио Ј. Гавриловића и Ј. Шафарика, под условом да ником не дају Библиотеку кад из ње излазе. Отсуство је добио али се је разболео и цео јули и шест дана августа одлежао је од врућице, којој се прудружила грудна болест са избацавањем крви, због чега је 19 октобра тражио и добио месец дана отсуства ради саветовања са бечким лекарима, а ако му се здравље не поправи, последња му је жеља била да преко Трста и Јонских Острва оде у Грчку и види те православне земље. Отсуство му је одобрено, али нема података да га је искористио.¹⁸ Николић се није могао смирити у Библиотеци, па је 16 децембра 1855 у новој молби Министарству изложио да као библиотекар неће имати довољно посла у Библиотеци ни онда кад она буде уређена како је предложио, да зато и у Европи библиотекар поред своје дужности имају још коју (професора, свештеника), па је зато и он недавно молио да му се доделе оне три

¹³ Исто, М. Подољски погрешно наводи 18 март уместо 18 мај као дан заклетве. Заклетва, транскрибована данашњим правописом гласи:

Заклетва

Ја, Филип Николић, ступајући у званије контрактуалног библиотекар Попечитељства просвештенија, заклињем се свемогућим Богом, пред светим крстом и на еванђељу, да ћу владајућем књазу Александру Карађорђевићу веран и уставу земаљскоме покоран бити, да ћу дужности овог мојег званија по уредбеним прописима и законим налозима претпостављени ми властиј, точно, ревностно и савјестно отправљати; да ћу званичну тајну тврдо хранити и да ћу се сваког дела клонити које би интересима Правитељства и народа противно било. Тако ми Господ Бог помогао и тако да могу о том одговор дати на његовом страшном суду. 18 маја 1854 у Београду. Филип Николић.

Да је претстојећа заклетва по објардима наше православне цркве у присуству нашем положена сведочимо 18^{ог} маја 1854 у Београду. (МП). Новица Лазаревић, парох. Привр. Попечитељ Правосудија и просвештенија кавалер Лазар Арсенијевић.

¹⁴ ДАБ — ПП, 1854, ф. IV, бр. 1.

¹⁵ ДАБ — ПП, 1854: молба Ф. Николића, ф. IV № 1; указ од 2 јуна 1855 В № 619, ф. № 1; М. Подољски, *нав. д.*, 15.

¹⁶ Исто, молба Ф. Николића од 23 августа 1854 и спроводни акт ПП од 26 августа 1854 (ф. V, № 35), одговор ПИД од 27 маја 1855 И № 657 и 22 августа 1855 И № 2303 (ф. V, № 35).

¹⁷ М. Подољски, *нав. д.*, 15—16.

¹⁸ Исто, 16—17; ДАБ — ПП, 1855, ф. VI № 75.

дужности, а пошто није успео, сад моли да буде постављен на упражњено место редактора службених новина било за награду, било без ње, било поред библиотекарске дужности, било само као редактор са платом од 500 талира, било за досадашњу плату редактора Милоша Поповића, било за мању, али му молба није усвојена.¹⁹ Разочаран и раздражљив решио је он после свих неуспеха да раскине са добрима земаљскога живота и 13 јануара 1856 поднео је оставку на звање библиотекара с образложењем да се одриче света у намери да се посвети монашком животу.²⁰ Кнез му је оставку уважио 20 јануара 1856, до ког му је дана издата плата.²¹ После овога је отпутовао у Црну Гору па, изгледа, у Атину и Цариград, а крајем маја био је опет у Србији,²² па, пошто су му непредвиђене околности спречиле да се замоначи и пошто је за библиотекара већ био постављен Ђура Даничић, без успеха је замолио Министарство просвете 24 априла 1856 да буде враћен за библиотекара, али је одбијен с образложењем да је на то место постављено друго лице,²³ после чега је 7 јула тражио место професора гимназије, али није добио.²⁴ Министарство је убрзо затим одбило и предлог директора гимназије Луке Павловића да Ф. Николић, као добар зналац језика замени оболелог професора Димитрија Балаитског.²⁵ Како га просвета није примала, запослио се у Совјету и у њему од 1 јуна 1856 до 20 марта 1857 служио као бесплатни прак-

тикант и тек 20 марта 1857 постављен је указом, као способан и ревностан, за експедитора.²⁶ Поред досадашњих дужности Николић је од 1852 био члан Београдског читалишта, 1857 члан његовог Управног одбора, а од 20 јануара те године до 9 фебруара 1860 и његов библиотекар.²⁷ Приликом путовања по Србији у јуну 1857 оболео је душевно и био лечен у Градској болници у Београду, опоравио се и напустио болницу, па је поново пореметио умом и поново враћен у болницу, у којој се о њему старао М. Ђ. Милићевић. Пошто се опоравио, веровао је да ће путовање и промена ваздуха повољно утицати на његово здравље, па је 14 августа 1858 молио Министарство иностраних дела да га постави за секретара Агенције у Цариграду, али није успео. Ипак, захваљујући својој способности у раду он је указом од 24 новембра 1858 постављен за „изванредног протоколисту“, а 21 фебруара 1859 за столоничелника II класе.²⁸ Његова је болест међутим за ово време напредовала и он је 15 марта и 25 јула 1859 тражио отсуство ради саветовања с лекарима. На своју несрећу он је 5 јануара 1860 у канцеларији Совјета добио наступ лудила и том приликом био је ухапшен, лишен службе и 29 јануара пензионисан са пензијом испод 75 гроша месечно, с којом није могао „ни живети ни умрети“, због чега је, без успеха, молио да му се врати звање столоничелника, али је успео да тек 16 фебруара 1861 указом

¹⁹ М. Подољски, *нав. д.*, 17; ДАВ — ПП, 1855, ф. VII, № 16.

²⁰ Та оставка гласи: „Високославном Попечитељству просвештенија. Искушене мноме у последње време многе горести учиниле су ме врло равнодушним к благама овог света, и обративши, у следству тога, мисли моје и цело вниманије моје јединствено к Богу, закључио сам одрећи се од мира [света], живити у миру и тражити у миру монашеском, — служећи православној нашој цркви, — средства к достижњу блага оног света, која су претежнија од земни. — Поводом тим, удаљавајући се од шума светског, принуђен сам удаљити се и од дужности моје. Благодарехи дакле хваљеном Попечитељству на досадашњем поверењу, ја дајем оставку на званије библиотекара с тим уверењем да сам, колико

је од мене зависило, све оно учинио што се к побољшању унутрашњег стања Библиотеке учинити могло, обећавајући се да ћу отечеству мом, ако ме употребити усхте, и у мом будућем, тј. духовном чину, служећи отечественој цркви, свагда верним сином остати. У Београду, 13 јануара 1856. Филип Николић, библиотекар.“ (ДАВ — ПП, 1856, ф. V, № 41).

²¹ ДАВ — ПП, 1856, ф. V № 41.

²² М. Подољски, *нав. д.*, 18—19.

²³ ДАВ — ПП, 1856, ф. III № 89.

²⁴ Исто, ф. V № 41; М. Подољски, *нав. д.*, 19.

²⁵ Исто, ф. VI № 119: акт директора гимназије од 17-IX-1856, бр. 83.

²⁶ М. Подољски, *нав. д.*, 20; М. Ђ. Милићевић, *нав. д.*, 37.

²⁷ М. Подољски, *нав. д.*, 20—21.

²⁸ Исто, 21—23.

буде постављен за преводиоца, но врло кратко, јер је указом од 27 јула 1861 „услед растројеног душевног стања“ пензионисан са пензијом од 900 гроша годишње. Потресен овим пензионисањем, он је без успеха поново тражио столоначелничко место, па је 1861 пошао у Русију и добио место секретара у руском конзулату у Видину, али је поново померио памету и после 1867 умро у једној душевној болници у Петрограду.²⁹

Ф. Николић је нешто мало и писао: 1849 изишао је у *Наплетку* његов допис из Бачке у ком је описао пустошење Бачке од стране Мађара и позвао Србе у борбу противу њих, а вероватно су његови и преводи у *Српским новинама* за 1851: *Љубитељ истине*, весела игра у једном дјејству (бр. 112—116), Хеблова приповетка *Каниферштан* (бр. 123), Хуавалдова приповетка *Поноћни пут* (бр. 125—127) и Ковалдова приповетка *Мудро псега* (бр. 128—129).³⁰

Како је Ф. Николић уредио Библиотеку?

Министарство просвете је Николићу приликом постављења за библиотекара дало кратко упутство за рад, које је уствари било понављање обавеза из њихова уговора; управо, дало му је одрешене руке, јер у Министарству није било библиотечке традиције, нити је онда ко у Србији имао библиотечког знања. Није га имао ни сам Николић, али је он као образован човек пошао правилним путем и учинио оно што је било у његовој моћи: набавио је страну стручну литературу и према свом нахођењу је искористио. То су били ови приручници:

1) M. Schrettinger, *Versuch eines Vollständiges Lehrbuchs der Bibliothek-Wissenschaft*, I—II, 1829, стр. 487, у своје време много читани и због недоследног спровођења идеја много нападани уџбеник, који је обрадио и најситније детаље и којим се Николић највише служио;

2) Ch. Molbech, *Ueber Bibliothekswissenschaft oder Einrichtung und Ver-*

waltung öffentlicher Bibliotheken, 1833, стр. 304;

3) P. A. Budik, *Vorbereitungsstudien für den angehenden Bibliothekar*, 1834, стр. 54;

4) Joh. Schmidt, *Handbuch der Bibliothekswissenschaft der Literatur und Bücherkunde*, 1840, стр. 472.

5) F. Vituoni, *Sul modo di compilare il catalogo di una bibliotheca*, 1844, стр. XXIV+302,

6) *Vorschrift über Ausleihen der Bücher aus Universitäts- und Lyceal-Bibliotheken*, аустриска правила о издавању књига, према којима је Николић израдио свој предлог за правила Библиотеке.³¹

На основу оваквих приручника Николић је приступио послу. После Спасићевих каталога од 1844 год. број књига у Библиотеци се повећао за неколико хиљада свезака, од којих су само неке заведене у каталог; иначе, Библиотека се и овога пута налазила у неред и без потребног списка тада постојећих књига. Зато је Николић најпре саставио разбацане делове појединих књига, па је ове уписао у такозвани *Главни каталог*, који се у предратној Народној библиотеци чувао као прва свеска инвентара њених књига³² и 1941 са осталом њеном имовином изгорео. Каталог је садржавао: редни број књиге, име писца (издавача, преводиоца или коментатора), потпун наслов, место и годину издања, број свезака, „спољашњу форму“, тј. је ли дело повезано или не, и „примјечаније“, тј. је ли дело потпуно или не, и друго.

Пошто је завршио *Главни каталог*, Николић је израдио још два: *Азбучни каталог* и *Систематически каталог*. Први је био лисни каталог, на подугачким листићима од картона, на којима је исписао: име писца, ако је био познат, кратак наслов књиге и њен број из *Главног каталога*, па је затим листиће средио по азбучном реду писаца, а код ононимних дела по првом слову главне речи (*Schlagwort*) наслова, и свезао свако слово за себе, да се азбучни ред лако не квари. Каталог је био намењен поглавито чи-

²⁹ Исто, 23—27; М. Ђ. Милићевић, *нав. д.*, 38.

³⁰ М. Подољски, *нав. д.*, 38.

³¹ Исто, 28.

³² Исто, 29.

таоцима да из њега виде има ли Библиотека извесну књигу.³³ У другом каталогу је груписао књиге по предмету науке о којој говоре и у њему је за сваку књигу назначио: број из *Главног каталога*, издање, име писца, наслов, формат и примедбу. Николић се овога пута послужио шемом за „специјални“ каталог у споменутом Шретингеровом делу с том изменом што је за своју малу библиотеку више блиских научних предмета ставио у једну рубрику, и тако, на пример, Шретингерове рубрике „Bibel, Kirchengeschichte, Kirchenrecht, Kirchenpolitik, Theologie“ ставио у једну рубрику — „Богословија“. М. Подољски је пре Првог светског рата један део овог каталога био пронашао на тавану Народне библиотеке, који је од двадесет рубрика, колико их је свега према Шретингеровим 33, садржавао рубрике VII—XVI. То су биле: I Богословија; II Филозофија; III Државознање; IV Језикознање; V Художества; VI Медицина; VII Правознање; VIII Јестествословије; IX Наставленије, тј. Васпитаније уопште; X Филологија; XI Поетически производи словесности; XII Војене науке; XIII Математическе науке; XIV Романи; XV Прозаически производи словесности; XVI Историја; XVII Географија; XVIII Промисљеност, тј. привреда и радиност, а с обзиром на Швартнерову шему могле би се претпоставити и рубрике: XIX Енциклопедија и XX Разна дела.³⁴

Поред наведених каталога Николић је израдио и спискове: 1) рукописа и старих штампаних књига до краја XVII века 2) новина; 3) мапа, атласа, планова и слика, и 4) непотпуних дела која је ваљало поунити.³⁵

Николић је према текућем броју *Главног каталога* књиге сложио у орманима и по фиксираним систему тако да

је сваки орман добио свој римски број, свака полица у њему своје слово (А, Б, В итд.) и свака књига у полици свој арапски број идући с лева на десно.

Министарство просвете се са своје стране бринуло да прикупи све своје књиге које су биле на читању и из разних надлештава оне што су им биле непотребне. Зато је 20 фебруара 1852 упутило оглас Милошу Поповићу, уреднику службених новина, да га у овима трипут објави: да сви они који су из Библиотеке узели на употребу књиге и друге предмете ове до 20 марта врате, иначе се више Библиотеком неће моћи служити, а оно што су узели биће тражено путем власти.³⁶ Затим је 23 фебруара 1853 замолило Министарство иностраних дела да му уступи своје непотребне књиге, и ово му је 20 новембра по списку послало 1291 књигу,³⁷ а 12 маја обратило се истоветним актом Совјету, Министарству финансија и Министарству унутрашњих дела да му у смислу кнежева указа уступе све оне књиге, старе рукописе и монете, и друге научне реткости које им нису строго потребне.³⁸ Совјет је имао само непотребних књига и ове је предао по списку 27 маја библиотекару Николићу, а поред тога послао је списак књига које задржава за себе и списак реверса невраћених књига.³⁹ Министарство иностраних дела је 28 маја доставило 205 књига и 14 јуна списак задржаних књига, реверсе невраћених књига и још две књиге.⁴⁰ Министарство финансија је одговорило да ће уступити преко 200 књига, а списак драгоцености, новаца и другог под 37 бројева предао је његов благајник Данило Данић Ф. Николићу и Јанку Шафарику 7 јула 1854.⁴¹ Министарство унутрашњих дела је 27 маја известило да тражених предмета нема,⁴² али се са

³³ Исто, 29—30.

³⁴ Исто, 30. ³⁵ Исто.

³⁶ ДАБ — ПП, 1854, ф. I № 20: акт ПП од 20 фебруара 1852 П № 275.

³⁷ Исто, ПИД 20 новембра 1853 И № 460; списак на 26 страна, по коме је уступљено књига: француских 11, немачке 82, руских 99, српских 106, словенских 19, бугарске 2, мађарске 4, грчких 12 и још у додатку немачких 11, руских 6 и српских 15. Књиге је примио К. Цукић.

³⁸ Исто, ПП 12 маја 1854, П № 280.

³⁹ Исто, Совјет П-у П 17 маја 1854 № 403 и 27 маја 1854 № 433; ПП Совјету 27 маја 1854 П № 410.

⁴⁰ Исто, ПИД 28 маја 1854 И № 1454; ПП 9 јуна 1854 П № 440; ПИД 14 јуна 1854 И № 1633; ПП 21 јуна 1854 П № 494.

⁴¹ Исто, ПФ 3 јуна 1854 № 1664; ПП 9 јуна 1854 П № 456.

⁴² Исто, ПВД 27 маја 1854 № 1510.

њим развила мала преписка односно 46 књига, које је, видели смо, Министарство просвете било уступило Министарству унутрашњих дела, па је 9 јуна тражило да му те књиге врати или, ако су му потребне, да му пошаље њихов списак са списком осталих својих књига.⁴³ Како Министарство унутрашњих дела није знало коме су те књиге предате, Јован С. Поповић је као ондашњи начелник Министарства одговорио да су предате Е. П. Линденмајеру, ондашњем начелнику Одељења санитета у Министарству унутрашњих дела, и књиге су враћене Министарству просвете 24 јула 1854.⁴⁴ Министарство просвете је, изгледа, неке књиге добило и из Кијева од Јована Ризнића, који је писао у Београд да их је послао у Букурешт, а монах М. Јовановић је известио да се налазе у канцеларији Мише Анастасијевића у Букурешту, и овај је замољен да их пошаље лађом у Радујевац, одакле је ђумругија имао да их допреми у Београд.⁴⁵

Ф. Николић је овако састављени књижни фонд средио и према главном каталогу било је 3314 бројева књига у 8309 свезака, у које су ушле и књиге што је Николић према кнежевом наређењу од 16 фебруара 1853 покупио по разним канцеларијама: од Совјета 78 дела у 562 свеске, од Министарства иностраних дела 41 дело у 205 свезака, од Министарства унутрашњих дела 29 дела у 47 свезака и од Министарства финансија 40 дела у 207 свезака, — свега 188 дела у 1021 свесци. Мапа, атласа, планова и слика било је 130 бројева. Списак новина је изгубљен, те се о њима не може говорити. Из истог узрока се ништа не зна ни о рукописима и старим штампаним књигама о којима знамо само из Николићева извештаја од 20 јануара 1855 да их је било „одвећ мало“.⁴⁶ Књига српских и оних што се тичу Срба није било довољно, па је Николић тра-

жио да Библиотека набави све дотле објављене српске књиге. Од научних грана слабо су биле заступљене медицина, уметност, филозофија, богословија и војне науке, а добро историја, педагогија, лингвистика, поезија, математика и географија; од страних књига највише их је било на немачком и француском језику, на словенским језицима прилично, а на енглеском, грчком, латинском, италијанском и румунском мало. Од свих књига једва да је била повезана четвртина, а међу неповезанима било је и таквих које се нису могле дати на читање да се не би распале. Ормани за књиге су били рђави, са разбијеним стаклима и исквареним бравама. Локал Библиотеке је био сувише тесан, те су се зато књиге на читање давале ван Библиотеке.⁴⁷ Библиотека се, како смо већ споменули, у ово време налазила на углу садашње кнеза Милоша и Сарајевске улице у згради у којој су доле била Министарства правде и просвете, и горе унутрашњих дела, а Библиотека је била уз само Министарство просвете.⁴⁸

Ф. Николић се, види се, озбиљно потрудио да за Библиотеку искористи искуства ондашњег библиотекарског знања, да је бар у минијатури приближи обрасцу европских библиотека. У тој својој доброј амбицији он је за ондашње прилике врло лепо успео: пописани су сви предмети Библиотеке, три њена каталога била су довољна за практичне потребе читалаца, прописан је начин коришћења књига и тим је први пут у животу Библиотеке учињено што треба да се, колико се могло, створи права јавна библиотека. Николић је у свему одговорио својој уговореној обавези, али његов немирни дух тим није био задовољан него је хтео да својој установи да што је више могуће европски облик и то је покушао да изведе у својим мно-

⁴³ Исто, ПП 9 јуна 1854 П № 453.

⁴⁴ Исто, ПВД 12 јуна 1854 № 1765; ПП Стерији 29 јуна 1854 П № 491, Стеријин одговор од 11 јуна 1854 из Вршца; ПП 17 јуна 1854; ПВД 24 јула 1854 С № 968.

⁴⁵ Исто, концепт „презид“, писма мајору

Миши Анастасијевићу у Букурешт без потписа, места и датума.

⁴⁶ Исто, акт ПП од 20 фебруара 1852 П № 275.

⁴⁷ Исто.

⁴⁸ М. Ђ. Милићевић, нав. д., 38, 41.

гобројним претставкама Министарству. Ваљало је пре свега донети правила о коришћењу библиотечких предмета и о читаоцима, па је 20 јануара 1855 замолио Министарство да правила пропише, а кад се оно оглушило, сам их је израдио према правилима ондашњих аустријских универзитетских и гимназиских библиотека и 25 фебруара доставио Министарству на одобрење. Та су *Правила за Библиотеку* предвиђала да се ван Библиотеке издају само повезане књиге и на реверс⁴⁹ на месец дана, после чега је, ако књигу нико не тражи, реверс ваљало обновити. За оштећену књигу је имала да се плати њена пуна цена. Рукописи, скупочене књиге, приручници (енциклопедије и др.) мапе, атласи, слике, новине, збирке од десет и више књига, и белетристичке књиге, зато што их свако може набавити, нису се могли носити ван Библиотеке, већ су се само могли у њој на „час-два“ користити. Књиге није могао добити свако, него само ова лица: 1) кнежева породица; 2) професори Лицеја, Гимназије, Семинарије, Војне академије и Послено-трговачке школе; 3) чиновници и лица која примају плату из државне касе; 4) свештеници и учитељи основних школа; 5) „отменији и познатији“ грађани; 6) ученици Лицеја на јемство једног лицејског професора; 7) државна надлештва за званичну употребу; 8) чиновници страних мисија у Београду; 9) страни научници и уопште страни поданици који се подуже задржавају у Београду. Лица под 4) и 5) била су дужна да претходно положе кауцију која није могла бити мања од 5 талира. Од читалаца се тражила пристојност која Библиотеци приличи и нису смели сами дирати књиге у рафовима нити у читаоници пушити. Министарство је одредило нарочиту комисију да ова правила прегледа и преради, и ова је после неколико месеци поднела свој предлог правила, али

је Министарство оба предлога ставило у акта, да „стоје до даље наредбе“.⁵⁰

Николић је, даље, имао своје мишљење о карактеру разних библиотека и набавци књига за њих. Он је био противан, у ондашњим приликама, многим библиотекама широког карактера кад се, како ваља, није могла одржавати ниједна и да поред главне, оне Министарства просвете, постоје сличне мале библиотеке Лицеја, Друштва српске словесности, Читалишта, Војне академије, готово свих министарстава, надлештава и гимназија, у којима су књиге набављане без обзира да ли већ у другој библиотеци постоје и тако се улудо трошио државни новац. Да би се ово спречило, требало је, по Николићу, тим малим библиотекама оставити само оно што је било потребно за њихову струку и учинити их стручним библиотекама, док би све остале њихове књиге припале главној библиотеци, која би постала велика централна библиотека и била лепо умножена, и за коју би се, на рачун уштеда, могла подићи нарочита велика зграда, а тако правилно схваћену библиотеку свет би помогао новцем и књигама. За овако схваћене библиотеке све би се набавке усредсредиле у главној библиотеци, у којој би библиотекар, пре него нека библиотека извесну књигу поручи проверио да ли је има главна библиотека, а он би био и најпозванији да утврди које књиге треба набавити. Да би се држави уштедели посреднички издаци, књиге би се поручивале непосредно од страних књижара. Новине би набављала једино главна библиотека, и то само оне које садрже податке за савремену историју, док би се уместо осталих новина набављале књиге од опште користи. Даље је Николић за Библиотеку Министарства просвете предлагао: да уместо тадашњег универзалног карактера добије претежно национални, да, зато, набави и унапред набавља све

⁴⁹ Реверс је предвиђен овако:

Главног каталога №
.....
.....

обвезујем се гореозначено дело, које сам узео из Правителствене библио-

теке, у целости за месец дана од потписаног датума рачунајући вратити.

У Београду 185..

⁵⁰ М. Подољски, *нав. д.*, 33—34.

штампане српске књиге, да се сваке године буџетом утврди одређена сума (1855 је предложио 600 талира) за набавке и повез књига (тада је у буџету постојала партија од 1000 талира годишње „за потпомагање књижевства“, за хонораре писцима уџбеника и за разне набавке за Библиотеку и Музеј, те се није знало колико ће кад отпасти на Библиотеку); да Библиотека поред првог примерка књига набавља и дупликат, како би се свако дело сигурније сачувало за будућност; да Библиотека добије више просторија за магацине, читаоницу и библиотекара, па да се књиге дају на читање само у читаоници и тако боље чувају; да се за Библиотеку изради печат итд.⁵¹ Нажалост, ове Николићеве паметне „европске“ мере Министарство није прихватило и оне су остале само као програм за будућност. Најзад, Библиотека је у његово време наставила да прима обавезни примерак и Штампарија је у марту 1854 послала Министарству у смислу његова налога од 20 јануара 1850 П.№ 92 по два примерка од књига које је те године објавила.⁵²

Посебну бригу је поклонио Николић осамостаљењу Библиотеке и библиотекарка као њеног старешине, па је зато тражио да се он позива на саветовања при решавању сваког акта о Библиотеци и да се друга лица не мешају у послове библиотекарка, из чега се све види колико је, стварно, још увек мали значај придаван Библиотеци.⁵³

Николићевом раду ваља додати и то да је 1855 имао своје мишљење, али у Државној архиви нисмо могли утврдити какво, о захтеву школског инспектора да се из Библиотеке дупликују књиге уступе Лицеју.⁵⁴ Исте године је Друштво српске словесности предложило Министарству просвете да откупи библиотеку прашког професора Јунгмана по цени од 2500 ф. према списку који је био набавио Јован Гавриловић, али је Ф. Ни-

колић нашао да ту има мало књига за Библиотеку Министарства просвете и оне зато нису откупљене.⁵⁵

Рад Ф. Николића за Народну библиотеку био је од крупнога значаја: 1) он је њен први прави и званични библиотекар; 2) први је Библиотеку уредио стручно: пописао је све њене предмете, израдио најважније каталоге и учинио је јавном библиотеком, којом су се читаоци могли користити; 3) истакао је потребу да добије карактер централне националне библиотеке, која ће набављати, у првом реду, све српске књиге, и то у дупликату; 4) прописао је за Библиотеку правила која су касније коришћена; 5) тражио је да се за њу у годишњем буџету утврде посебно одређене суме; 6) захтевао је повећање просторија за нормалан рад Библиотеке и њених читалаца, и 7) тражио је рационалну набавку књига за све библиотеке. За време свог свега двогодишњег рада у Библиотеци он се са успехом трудио да је „европеизира“ и да јој први, у крупнијим линијама, постави основе на којима ће се касније развијати.

ЂУРА ДАНИЧИЋ

На упражњено место библиотекарка јавио се Ђура Даничић из Беча 11 фебруара 1856,⁵⁶ а у Србију је дошао са уредним пасошем 10 априла.⁵⁷ Даничић је у ово време уживао углед личног младог научника и познаваоца српског језика, због чега се Министарство просвете његовој понуди обрадовало и његово је постављење извршило одмах: 11 маја 1856 оно је предмет топло препоручило Совјету, а овај кнезу 15 маја и овај је већ сутрадан усвојио њихов предлог да Даничић буде постављен за контрактуалног библиотекарка под условима које је закон предви-

⁵¹ Исто, 35—37.

⁵² ДАБ — ПП, 1854, ф. I № 72: акт инспектора типографије В. Берара од 20-III-1854 № 334 и потврда пријема књига II-а II од 29-III-1854 П № 259.

⁵³ Исто, 1855, бр. Регистра 606, 650, 651; М. Подолски, *нав. д.*, 34—35.

⁵⁴ Исто, бр. Регистра 26, 213, 301.

⁵⁵ Исто, бр. Регистра 255, ф. II № 76.

⁵⁶ ДАБ — ПП, 1856, Рег. 212, ф. IV, 31. (Предмет у Државној архиви није сачуван).

⁵⁷ ДАБ — Совјет, 1856. Арх. № 448/56.

ђао за стране поданике.⁵⁸ Даничићево постављење за библиотекара поздрављено је у јавности као срећан и крупан догађај. Службене *Српске новине* сматрале су да су остварене њене жеље и наде кад је овај „одлични књижевни радник“ дошао баш на место одакле ће „нашу књижевност најбоље својим умним производима богатити моћи“. „Ево почетка, радовале су се оне, прибирању и концентрирању наши[x] душевни[x] сила у једном месту“.⁵⁹

Рођен 1825 у Новом Саду, Даничић је ту и у Пожуну учио гимназију, а права у Пешти и Бечу, где се под утицајем В. Караџића и Ф. Миклошића одао филологији, помагао Вуку у његовом раду и бранио његову реформу језика и правописа. После неколико мањих радова, издао је 1847 свој знаменити *Рат за српски језик и правопис*, којим је научно и темељно утврдио оправданост Вукове реформе, и постао чувен у српском свету, а 1851 објавио је *Малу српску граматiku*. Од друге половине 1853 до почетка 1856 учио је српском језику кнегињу Јулију, жену кнеза Михаила. Истога месеца кад је постављен за библиотекара Даничићу је Друштво српске словесности примило његову *Српску синтаксу* као посао који у свом раду превазилази све што је дотле код Срба написано, а почетком јануара 1857 изабрало га је за свога секретара. Убрзо по постављењу за библиотекара, Даничић је 6 јуна 1856 преко Министарства унутрашњих дела молио да буде примљен у српско поданство, и ово је 12 јуна предложило Совјету да се Даничић, „као човек који већ начин живота у отечеству нашем има“,

⁵⁸ Даничићева молба са приложеним документима, кнежево решење о постављењу и уговор између Министарства просвете и Даничића нису сачувани у Државној архиви, али се у њој по Регистру и Деловоднику види како је са Даничићевом молбом тај предмет текао. Министарство просвете је у акту од 11 маја 1856 П № 212 писало Совјету: „Г. Ђорђе Поповић иначе Даничић молио је да му се упразњено звање библиотекара подари. Попечитељство просвештенија, уверено о способности проситеља да ће томе звању потпуно одговорити и да ће на томе месту најбоље моћи продужити своје књижевне по-

Ђ. Даничић

Сл. 2 — Ђура Даничић

изузетно од законских прописа за стране држављане прими у српско држављанство. Совјет је пак сматрао да није могуће познати Даничићево владање за тако кратко време откако је у државној служби, па је 26 јуна предложио кнезу да се молиоцу изиђе у сусрет тек пошто то својим владањем у току дужег вре-

слове, у којима се досада, испитујући српски језик, одликовао — моли високославни Совјет да изволи одобрити да може поменутог Поповића као контрактуалисту под обичним условима на 3 године за библиотекара узети.“ Акту који је потписао министар Стефан Марковић, приложено је 7 комада молиочевих сведочанстава. Совјет је 15 маја под № 677 претставку с препоруком спровео кнезу, који је њу 16 маја под В № 642 одобрио. — ДАБ. Совјет, Арх. 352 и 677/1856 и ПП, 1856, Рег. бр. 212, ф. IV, 31.

⁵⁹ *Српске новине*, Београд, 1856, бр. 105, 25-V, 423.

мена заслужи, са чим се кнез 30 јуна сложио.⁶⁰ Даничић је после овога 7 маја 1858 поново замолио Министарство унутрашњих дела за српско поданство, а ово је 9 маја упитало Министарство просвете да ли је Даничић својим дотадашњим владањем и особинама то заслужио, на што је Министарство дало позитиван одговор.⁶¹ Из Даничићеве молбе Управи вароши Београда од 20 јуна 1873, којом је поново тражио српско поданство, види се да је први пут био у српском поданству од 22 септембра 1858 до маја 1866.⁶² Пошто је примљен у српско држављанство, Даничић је по својој молби, а на предлог Министарства просвете, указом од 1 децембра 1858 постављен од контрактуалног за правог, „дјејствителног“ библиотекара.⁶³ Кнежевом одлуком од 7 марта 1859 Даничићу је, као и осталим чиновницима, одобрен додатак на скупоћу у износу од 550 гроша од 1 децембра 1858 до краја октобра 1859.⁶⁴ Поводом династичке промене у Србији од 11 децембра 1858 и поновног доласка на престо кнеза Милоша Обреновића сви су чиновници имали бити поново постављени, па је тако кнез и Ђ. Даничића на предлог Министарства просвете од 9 фебруара 1859 сутрадан поставио за привременог а указом од 23 фебруара за „дјејствителног“ библиотекара, на што је Даничић 7 марта положио прописну заклетву новом владару.⁶⁵ Затим је указом од 26 новембра 1859 постављен

за професора Лицеја, наместо умрлог Алексе Вукомановића, и 2 децембра предао је дужност новом библиотекару.⁶⁶

За време свога управљања Библиотеком Даничића је чекало више крупних послова: утврђивање карактера и имена Библиотеке, сређивање и повећање књижног фонда, уређење питања обавезног примерка и давања књига на читање.

Како је Библиотека извесне књиге имала у много примерака, Даничић је убрзо по ступању на дужност, 1 јуна 1856, сувишне примерке дао књижду В. Валожићу да прода,⁶⁷ а 19 јуна је предложио Министарству да се неповезане књиге укориче и да се убудуће свака купљена књига повеже, да је библиотекар унесе у каталоге и стави на одређено место у орман најкасније за месец дана откако је прими.⁶⁸ Даничић у овом послу, изгледа, није имао успеха јер је пред свој одлазак из Библиотеке, 24 октобра 1859, писао Министарству да је у свом управљању Библиотеком повезивање књига сматрао за пречи посао од куповине књига, да је приликом поруцбине нових књига гледао да му што претече за повез раније набављених књига, па, како је и 1859 од суме за набавку нових књига преостало неколико стотина гроша, молио је да се тај новац не враћа Министарству финансија него да се употреби за повез књига које је у Библиотеци затекао неповезане.⁶⁹

⁶⁰ ДАБ — Совјет, 1856, Арх. № 448/56: акт Министарства унутрашњих дела од 12-VI-1856 П № 2482, акт Совјета кнезу од 26-VI-1856 № 892 и кнежева одлука од 30-VI-1856, В № 928.

⁶¹ ДАБ — ПП, 1858, ф. V, 17.

⁶² ДАБ — МП, 1873, ф. XVI, 86.

⁶³ Оригинал указа чува се у Народној библиотеци у Београду и гласи:

Његова светлост милостиви господар и кнез наш Александер Карађорђевић на претставленије Поп[е]ч[итељ]ства просвештенија благоволио је височајшим указом својим од 1 децембра т.г. В № 1498 досадашњег контрактуалног библиотекара Ђорђа Даничића дјејствителним] библиотекарком Поп[е]ч[итељ]ства просвештенија милостивјејше поставити; за доказателство чега овим се истоме г. Даничићу од стране Поп[е]ч[итељ]ства просвештенија даје увјереније. У Београду 3 децембра 1858 год. П № 2901. Начелник Поп[е]ч[итељ]-

ства просвештенија М. Спасић. (МП). За Попечитеља просвештенија и правосудија, Помоћник Јак. Живановић.

⁶⁴ ДАБ — ПП, 1859, Рег. 553, ф. V, 110.

⁶⁵ Исто, ПП, 1859, П № 21, ф. II. Формулар заклетве је као онај Филипа Николића.

⁶⁶ Исто, 1859, ф. XIII, 61, 97; *Званичне новине Књажества Србије*, IV (1859), бр. 137, 5-XII, 701.

⁶⁷ Валожићу је предато: 16 прим. *Кореспонденције из Париза* од К. Николајевића, Београд, 1843 по цени од 1 гроша; 13 прим. *Знаменитих догађаја Г. Георгијевића*, Београд, 1838 по цени од 4 гроша; 25 прим. *Коларовог дела О књижевној узајамности*, Београд, 1845 по цени од 3 гроша, и 14 прим. *Башичована П. Бибића*, Београд, 1846 по цени од 4 гроша. — НБ, Р 358/1.

⁶⁸ ДАБ — ПП, 1857, ф. I, 68.

⁶⁹ Исто, 1859, ф. V, 123.

Посебну бригу Даничић је посветио повећању књижнога фонда. Један од начина у том послу били су поклони. Да би до њих долазио што боље, Даничић је одлучио да их са топлом захвалношћу објављује у новинама и да сваком приликом на њих потстиче јавност. Како је дотле уобичајено објављивање претплатника у књигама утицало на куповину књиге, тако је и јавна захвалност за поклоњене књиге била од дејства. Ту је сам Даничић дао пример и три месеца после преузимања Библиотеке донео је на првој страни *Званичних новина* јавну захвалност дародавцима књига „Народној библиотеци при Попечитељству просвештенија“ и то продужио да чини од 16 маја 1856 до краја 1857 у шеснаест бројева, сваки пут са додатком: „С великом благодарности примиће се сваки дар, особито старе српске књиге“. Нико боље од њега није онда знао вредност старих српских књига, па је зато на њима толико инсистирао. Сваки пут је навео имена дародаваца и број поклоњених књига, а кад су књиге биле по чему нарочито значајне, донео је и њихове наслове. У првим бројевима новина дао је пример он сам поклоном двеју књига из XVIII века и 8 новијих. Већи број књига су дали: Јован Гавриловић 250, Филип Христић 130, Јанко Шафарик 90, Вел. Стефановић 65 и Данило Медаковић 29. Остали дародавци су били: протосинђел Теодосије, Павле Савић, Љубомир Ненадовић, Вук Маринковић, Никола Крстић, Илија Пчелар, Карл Готлиб Енцман, Јосиф Веселић, Стојан Јов. Вељковић, Владимир Јакшић, А. Хилфердинг, Јеврем Грујић, Матија Бан, Вићентије Станисављевић, Милош Поповић, Ф. Валтер, А. Вукомановић, Л. Сабарт, Лазар Крстоношић, Димитрије Јовановић и Ђорђе Бошковић.⁷⁰

Више него поклонима Даничић се побринуо да Библиотеку повећа куповином књига. Пошто је проучио затечени књижни фонд, запазио је велике празнине у књигама српским и о Србима,

па је тако 9 августа 1856 поднео Министарству за откуп на 211 листова велики списак преко потребних књига, као извор за историју и остали живот српскога народа, у вредности око 600 фор., што је Министарство већ 11 августа одобрило.⁷¹ Занимљиво је запазити с колико је познавања ствари Даничић прилазио попуњавању књижнога фонда и с колико је спремности Министарство сваки пут његов предлог одмах усвајало. Како је Министарство недавно било набавило из Русије више од 20 примерака *Општега mineја*, Даничић је 6 септембра замолио да један примерак бесплатно уступи Библиотеци, „јер се о многим старим рукописима не може ништа говорити док се не испореде са садашњим црквеним књигама“. Министарство је предлог свакако усвојило, а према једном његовом списку од 28 октобра 1856 изгледа да је за Библиотеку одвојило: 1 јеванђеље, 1 апостол, празничне mineје, општи mineј, 1 октоих у 2 дела, 1 триод, 1 пентикостар и 1 велики требник.⁷² После књига, Даничић је 19 новембра предложио Министарству да за 1857 годину за Библиотеку наручи новине: 1) *Leipziger Repertorium der deutschen u. ausländischen Literatur*; 2) *Neuer Anzeiger für Bibliographie u. Bibliothekwissenschaft (Dresden)*; 3) *Новосадски Српски дневник са Седмицом*; 4) бечки *Световид*; 5) *Земунску Подунавку*; 6) задарски *Glasnik dalmatinski*; 7) загребачки *Neven*; 8) загребачке *S. k. Službene narodne novine*; 9) *Zagrebački katolički list* и 10) загребачки *List mesečni Hrvatsko-slavonskoga gospodarskog društva*. Новине под 1—2 тражио је као приручник за библиотекарову стручну потребу.⁷³

Идуће, 1857, године Даничић је поднео Министарству списак од 99 разних српских и хрватских књига, 66 према једном бечком каталогу школских књига и 33 по каталогу задарског књижара Батаре, све у вредности од ф.57,10. „Ако Високославно Попечитељство жели, завршавао је Даничић свој предлог, да

⁷⁰ *Званичне новине Княжества Србије*, I (1856), 257, 273, 290, 308, 347, 375; II (1857), 9, 42, 81, 121, 149, 213, 261, 401, 448.

⁷¹ НБ, Р 358/2. Списак књига није очуван.

⁷² Исто, Р 358/3—4.

⁷³ Исто, Р 358/5.

Народна библиотека има сваку српску књигу, онда није потребно доказивати да назначене књиге ваља набавити“, и Министарство је предлог усвојило.⁷⁴ После је 10 јуна тражио и Министарство је сутрадан одобрило да се набави 7 страних књига.⁷⁵ Затим је Друштво српске словесности 8 августа поднело Министарству на откуп за Друштво или Народну библиотеку списак „неког родољуба“ од 246 углавном српских књига, новина и часописа од XVI до XIX века по цени до ф. 250,25, што је Министарство 7 септембра усвојило, вероватно за Библиотеку, у којој се тај списак и данас чува.⁷⁶ У августу 1858 ондашњи министар правде и просвете Димитрије Црнобарац путовао је у Хајделберг, Цирих, Женеу и Беч, и тамо купио неколико страних правних књига, које је предао Библиотеци, и поднео јој списак књига које је требало да набави и које је она наручила.⁷⁷ Најзад је Даничић 3 децембра предложио и Министарство је усвојило да Библиотека и 1858 држи малочас споменуте домаће и стране новине и часописе, којима је додао *Allg. österr. Gerichtszeitung*.⁷⁸ Даничић је посебно водио бригу о страним књигама у вези са Србима. Тако је 14 марта 1859 тражио и Министарство му је одобрило да набави у оно време и у Србији познату Митермајерову књигу *Gefangnisverbesserung*, Erlangen 1858, најбољу књигу овога славнога писца о овој ствари, и Цепфлову *Rechtsgeschichte*, Stuttgart, 1858, најбоље дело славног професора и за Србе особито важно за познавање почетка разних установа у њиховом старом праву и за осветљавање најславнијих ствари у њиховој историји.⁷⁹

У попуњавању књижнога фонда сталну је тешкоћу чинио обавезни примерак. Још кад је тражио малочас наведене новине и часописе за 1857 годину, Да-

ничић је молио Министарство да се наредба о обавезном примерку за Народну библиотеку протегне и на новине које су излазиле у Државној штампарији, док би се новине које у њој не излазе плаћале, ако оне то желе.⁸⁰ Како је то било само делимично решавање питања обавезног примерка, Даничић је решио да ствар рашчисти темељно, па се у претставци Министарству просвете од 5 децембра 1856 пожалио да се слабо извршује његова наредба од 20 јануара 1850, по којој је Државна штампарија дужна да „у своје време“ пошље Библиотеци од сваке штампане књиге по два примерка, па пошто је навео случајеве са непослатим књигама, наводи да „узрок томе неред“ поред осталог лежи у неодређености онога „у своје време“, ради чега, да би се убудуће колико-толико завео ред, моли Министарство за наређење: 1) да Државна штампарија од свега што издаје пошље Библиотеци и преда библиотекарју по два примерка пре него се остали примерци предаду ономе за кога се штампају, а ако су државнога карактера, пре него изиђу из Штампарије; 2) како је повез Штампарије најгори што може бити, да обавезни примерци буду само прошивени (броширани) и необрезани, и 3) да се обавезни примерак односи и на новине, па да Инспекторат штампарије настоји да редакције листова обавезни примерак Библиотеци шаљу кад и осталим претплатницима, — што је све Министарство усвојило већ 9 децембра.⁸¹ Овом приликом је Даничић Министарству послао списак од 191 књиге обавезног примерка које Библиотека од 1832 до 1855 није примила, и Министарство је 12 новембра 1856 препоручило Штампарији да их пошље, али је ова 11 фебруара 1857 могла да пошље само 46, док 145 није више имала на стоваришту. Поред ових књига послала је по другом списку 47 књига

⁷⁴ Исто, Р 358/7.

⁷⁵ Исто, Р 358. То су ове књиге: Kimel, E. J., *Mitteilungen über das Unterrichtswesen Englands u. Schottlands*, Halle (цена нем. 1 Thlr.) 21 Sgr.; Papandopulo, A., *La Bulgarie ancienne et moderne*, St. Petersburg (цена нем. 2 Thlr.); Telecky, Jos., *Hunyadiak kora*, Pest.; Nagy, J., *Magyarország csaladai czimekkel*,

Pest.; Linde, M. S. B., *Słownik języka polskiego*, Lwow.

⁷⁶ ДАВ — III, 1857, ф. V, 34; НБ, Р 358/10.

⁷⁷ НБ — Р 358/16.

⁷⁸ Исто, Р 358/9.

⁷⁹ Исто, Р 358/20.

⁸⁰ Исто, Р 358/5.

⁸¹ Исто, Р 358/6.

из времена од 1841—1856, које Даничић није тражио. Једне и друге књиге примљене су 17 фебруара.⁸² Годину дана ка-

сније, Министарство је наредбу о обавезном примерку поновило и утолико проширило што је 20 јануара 1858

⁸² ДАБ — ПП, ф. I, 68/1856 и ф. I, 68/57, Рег., 1857, бр. 222.

Списак је занимљив по судбину обавезног примерка Народне библиотеке, по проћи књиге Државне штампарије и по томе што има непознатих библиографских јединица, па га зато доносимо. Бројеве послатих књига ћемо ставити у обле заграде.

Књиге које су на свет изишле из Прав. типографије а библиотека иј Поп. просвете нема.

Године 1855 и 1854: Школске књиге које су речени година препечатане. (За библиотеку су од превелике важности сва издања). — (2) Календар са шематизмом Кн. Србије за год. 1856. — (3) Славенска читанка. — (4) Француска граматика. — (5) Земљопис за III разред основних школа, од М. Спасића. — 6 Нови немачки буквар. — (7) Кратка литургија. — (8) Ума полетарац. — 9. Стихословије о св. Сионској гори, од Косте Михаиловића. — 10. Песмарица Јеремије Караџића. — 11. Речник турско-српски Јеремије Караџића. — (12) Календар за годину 1855 и 1856 Јеремије Караџића.

Године 1853: 13. Неколико чланака на ползу отечества од Г. Ал. Симића. — 14. Кратка историја Грка и Турака од Ј. Илијћа. — (15) Историја цркве старозаветне и новозаветне за учењу се младеж. — 16. Различите песме М. Бана. — 17. Чича-Томина колиба. — 18. Грчко-српски речник и разговори. — 19. Момчило војвода, од В. Јовановића. — 20. Песма монастирска монарха Антима. — 21. Песмарица Јеремије Караџића. — 22. Тамбурица. — 23. Вечити календар и сановник Јерем. Караџића. — 24. Школске књиге које су назначене године наново печатане.

Године 1852: (25) Разговори француско-српски Г. М. А. Симића. — (26) Општи земљопис Милана Мијатовића. — (27) Познавање робе. Од Ђ. Поповића. — (28) Пространија свештена историја старог и новог завета. — 29. Описаније Палестине. — 30. Изабране приповетке из хиљаду и једне ноћи. — 31. Прикљученија уочи Нове године. Од Стев. Павловића. — 32. Зорица. Календар за 1853. — 33. Книжанка Јеремије Караџића. — 34. Геновеа. Од Вас. Јовановића. — (35) Школске књиге које су назначене године наново печатане.

Године 1851 и 1850: (36) Календар мали за године 1852 и 1851. — (37) Поетични примери. — 38. Прекрасни цвет слепца Јеремије. — 39. Историја Великог Александра. — 40. Одговор на нападања неки Романа. — (41) Државна економија Г. Косте Цукића. Част I. — (42) Вудилник народне просвете од Серг. Николића, 1 свеска. — (43) Певање слепца Јеремије. — (44) Латинска граматика за гимназије. — 45. Врдничка кула Јов. Суботића. — 46. Служба Дечанскога. — 47. Нил. Календар

од Никшића. — (48) Разговори немачко-српски. — 49. Босанка од Никшића. — 50. Бој с Маџарима од Глише Зубана. — 51. Пантеон славенски од Вињерона. — (52) Кратки наравоучитељ од Јов. Балукџија. — 53. Наполеон Бонапарта. Драма Љубомира Ненадовића. — 54. Школске књиге које су назначени година наново печатане.

Године 1849: (55) Латинско-српски речник Дим. Исаиловића. — 56. Стефан Дечански. Од Ј. С. Поповића. — 57. Ђорђе Кастриот. — 58. Стефан Душан. — (59) Катихизис мали. — (60) Земљописаније исчислително. — 61. Закон Стефана Душана. — 62. Календар мали од Никшића за 1850. — (63) Наставленије за учитеље (у кварту).

Године 1848: (64) Историја српска с преводом француским. — 65. Народна српска скупштина I маја. — (66) Света Гора. Од Дим. Аврамовића (у дуодецу и факсимилима уз њу). — 67. Новија позоришна дела Ј. С. Поповића. — 68. Катихизис пространи. — (69) Мања читаоница. — 70. Земљописаније за III класу. Од Мил. Спасића. — 71. Рачуница. — 72. Философ Синдипа. — 73. Календар од Никшића за 1849. — 74. Мала песмарица. — 75. Цвет милости.

Године 1847: 76. Српска граматика Илије Захаријевића. — 77. Рачуница. — 78. Повестница босански краљева. — 79. Разговори за срце и душу и морална поученија Ивана Момчиловића. — 80. Слава Краља Дечанског. — 81. Крстоносне војне. — (82) Календар за 1848. — (83) Начин избављења живота човечијег. — (84) Устројеније еснафа. — 85. Регистар законика. — 86. Златна зрна Дим. Аврамовића. Свеска II.

Године 1846: 87. Златна зрна Дим. Аврамовића. Свеска I. — 88 Збирка Јов. Петрова. Пета част. — (89) Брзоуки буквар Исидора Стојановића. — 90. Слово на св. Саву. Од Исидора Стојановића. — 91. Слово на парастосу Лазара Теодоровића. Од Јов. Павловића, проте. — 92. Касија царица. — 93. Излив чувства Ђорђа Малетића. — (94) Мач и перо Мил. Поповића. — 95. Персијанка. Од Вас. Ђорђевића.

Године 1845: 96. Чудновати догађаји Ишпанца Хаџи Баба. Прев. Лаз. Зубан. — 97. Доситеа Обрадовића писма домаћа. — 98. Робинсон. Од Ем. Лазићеве. — 99. О начину којим народ код нас овце од строке чува. Од Др Медовића. — 100. Часови одмора. Од Томе Живановића, Друга свеска. — 101. Разговори за образовање срца и душе. Од Гавр. Поповића. — (102) Руководство писменим сочиненијама. Од Павла Јовановића. — 103. Песмарица Радована Премовића. — 104. Руководство к брзом и лако учењу грчког и српског језика од Георгија Киридиса и Јевтимија Аврамовића.

Године 1844: 105. Немачка језиковка

Штампарии наредило да му од сваке штампане књиге шаље по пет примера-

за употребленије гимназијалне младежи. — 106. Пјесн храбрим Србијаном. — 107. Три побратима Ђорђа Малетића. — 108. Šta namegavaju Iliiri? — 109. Молитве вечерње (јеврејски). — 110. Српски улак.

Година 1843: 111. Прва поњатија ишчислителног и јестественог земљеописанија. — (112) Кратка свјашчена историја за учећу се јуност. — 113. Кратки катихисис за учећу се јуност. — 114. Часови одмора Томе Живановића. Прва свеска. — 115. Народне српске приповетке Атан. Николића. Втора свеска.

Година 1842: (116) Собраније молитв во употребленије учашчијасја јуности. — 117. Владислав. Од Ј. С. Поповића. — 118. Казивање стари Требјешана. — 119. Одусовјет Ђорђу Гроздановићу од Симеона М. Сарајлије. — 120. Αλφαβητάριον νέον. Од П. Аначностија Башова. — 121. Молетве јутрење. (Јеврејски).

Година 1841: 122. Немецки буквар. Од Г. Л. Зорића. — 123. Краљевић Марко и Арапин. Од А. Николића. — 124. Преглед војеног живота и подвига графа Михаила Андрејевића Милорадовића. — (125) Општи минеј. — 126. Собрање Јосифа. (Јеврејски).

Година 1840: 127. Француска грамадика за употреблене учеће се младежи у Кн. срп. Лицеуму. — 128. Воћњак. Од Јевтимија Петровића. — 129. Поема народу српском о збившем се у времену године 1839. Од Станоја Ст. Ђосића — 130. Отечествена српско-народна песма од Павла Адамовића и Божићара Љубибратића. — 131. Пут к добродјетели. (Јеврејски). — 132. За љубов божију. (Јеврејски).

Година 1839: (133) Српски буквар, или Нова азбучна књижица за прво наставленије младежи у народним нормалним школама. — 134. Мања читаоница за начлно упражњеније младежи у нижима нормалним школама. — 135. Namenbüchlein zum Gebrauche der Volksschulen in Serbien. — 136. Школска правила. — 137. Устав Књажества Србије. — 138. Ла Перуз. Од Владимира Јакшића и Арсенија и Аксентија Туцаковића.

Година 1838: 139. Месецослов за год. 1839. — 140. Мали учитељ, или Српски буквар. Од Г. Л. Зорића. — 141. Ода Милану и Михаилу Обреновићима. Од Владис. Стојадиновића. — (142) Службеник. У кварту. — 143. Последованије молебних пјениј. У кварту. — (144) Молебних пјениј от недужних и инија три части. (Јеврејски). — 147. Морални путомолитви. — У кварту. — 145. 'Ο Αβδιος Αιδος ει'τε Αποκαλυψις της πευρης των λαδων προυπαντησις αυτων και εργαζομενης θεραπειας 146. Псалми Исраиљеви у три части. (Јеврејски). 147. Морални путоказатељ. (Јеврејски). —

Година 1837: 148. Житије иже во свјатих отца нашего Василија Великаго. Од Вик. Ракића. — 149. αουραδ α ης Θεοτ κοδ, сижест Чудеса пресвјатија Богородици. Од Вик.

ка, од којих је Библиотека имала за себе да задржи три, а по један да даје на

Ракића. — 150. Проба штампања стари диплома српски царева итд. — 151. Ода на смрт Лукијана Мушицког. Од М. Светића. — 152. Мњенија о употребљавању частице се. — (153) Ирмологиј. У кварту. — 154. Морални путоказатељ. (Јеврејским словима на шпанском језику). — 155. Полноћник. (Јеврејски). — 156. Уранија за годину 1838.

Година 1836: 157. Уранија за годину 1837. — (158) Требник. — 159. Служба с житијем — Јоана Рилскога чудотворца. — 160. Усамљени јуноша. — 161. Житије Јосифа Прекраснаго. — 162. Сраженије — между Србљима и Турцима на Пољу Косову. Састав. Гаврило Ковачевић, препечат. Григ. Возаровић. — (163) Opfer des Dankes und der Liebe. Dem mächtigen Schutzherrn Serbiens Sr M. Nikolaus. — 164. Hymna zur Feier des hohen Geburtsfestes Sr M. Ferdinand I. — 165. Jubel-Hymne Sr D. Milosch Obrenovitsch. — 166. Wohlfreudige Begrüssung an S. H. Fr. v. Herder. — 167. Zur Namensfeier Ir. Erl. Ana E. Obrenovitsch.

Година 1835: 168. Собраније разних правоучителних вешчеј. Од Дос. Обрадовића. — 169. Историја Црне Горе. Од Сим. Милутиновића. — 170. Сила пријатељства или Дон-Жуан и Дона Теодора. Од Д. П. Тирола. — 171. Начертаније устава Ученога друштва. Од Д. Тирола. (172) Устав Кн. Србије, издан и заклетвом потврђен о Сретенској скупштини. 173. Пјесн историческаја о житији свјатаго и праведнаго Алексија чловјека божија. Препечат. Г. Возаровић. — 174. Жертва Аврамова. — 175. Волшебное огледало. — 176. Писменик општеполезан. От Христинка П. Дупничанина. — (177) Славено-булгарское дјетоводство. От Неофита архимандрита Хиландарца и Емануила Васкидовича. Част III, IV, V, VI. — 178. Београдска лира. Од Возаровића. Година III.

Година 1834: 179. Београдска лира. Година II. — 180. Фронисис и Софија. Од Јосифа Вукмировића. — 181. Житије свјатаго свјашченомученика Харалампсија и иж с њим пострадавших. Преведено на језик славено-болгарски. И собесједованије грешника с богородицеју. — 182. Ода њег. св. Милошу Обреновићу. Од Јов. Печеновића.

Година 1833: 183. Београдска лира. Година I. — 184. Правила училишчнаја ради исправленија прељубезних учеников. Од Стеф. Максимовића. 185. Златни извор домо-строительства или Лондонски фамилијарни рецепти итд. Од Јов. Николића. — 186. Слово на дан радосне вести о признанију српски граница. Од Јов. Павловића, проте шаб. — 187. Слово при благодаренију Богу о воздаваном за полученије Хатишерифа. Од Јов. Павловића, проте шаб.

Године 1832: 188. Забавник за годину 1833. Од Дим. Давидовића. — 189. Средство против холере. — 190. Проба српски новина. — 191. Молитвице.

реверс лицејској и семинарској библиотеци, о чему је Даничића известила актом од 4 марта исте године.⁸³

Упоредо са попуњавањем књижног фонда и уређењем обавезног примерка Даничић је предузео да законском формом реши питање карактера и имена Библиотеке.

Што се тиче правила о карактеру Библиотеке и набавци књига ми смо видели предлоге Милована Спасића, Одбора просвештенија и Филипа Николића, али су они стојали још увек нерешени и Даничић је 2 јануара поднео свој предлог, који је Министарство с малим изменама већ 8 јануара 1858 усвојило. Случај је хтео да правила потпише поред министра Јеремије Станојевића и секретар Милован Спасић. Даничићев предлог правила садржи осам параграфа. Најзначајнији је први, у ком је одређено име и карактер Библиотеке: „Народној библиотеци при попечитељству просвештенија треба набављати: а) сваку српску књигу; 2) сваку књигу која се тиче српског народа била на ком језику; 3) из свакога раздела књижевности најврстније књиге, биле на ком језику.“⁸⁴ И. М. Спасић и Одбор су ми-

слили на „народну књижницу“ која би имала све српске књиге и све књиге које се тичу Срба и Словена уопште и све потребне књиге за сваку струку. И. Ф. Николић је тражио да то буде централна и претежно национална библиотека. Даничић је дотадашње предлоге прецизирао, озаконио и Библиотеци дао карактер који и данас има. Остали параграфи се односе на дужности библиотекар у погледу наручивања књига и утрошка кредита за њихову куповину, и на преглед његова пословања од стране Министарства. Ова Даничићева правила за набављање књига Министарство је назвало *Привремена правила за Библиотеку Попечитељства просвештенија*, у првом параграфу је изменило име Библиотеке и уместо „Народној библиотеци“ оставило само „Библиотеки“. У осталим параграфима су учињене стилистичке измене и додат је параграф 5 о повезивању књига.⁸⁵

После *Правила*, у којима није продро са својим предлогом о имену Библиотеке, Даничић је на то питање толико полагао да га је нашироко покренуо у посебној претставци Министарству од 14 априла исте године, кад је замолио за

⁸³ НВ, Р358/15.

⁸⁴ Исто, Р358/11—12; ДАВ, ПП, 1858, ф, I/1.

⁸⁵ Ова, прва, правила Народне библиотеке, транскрибована данашњим правописом, гласе: *Привремена правила за Библиотеку Попечитељства просвештенија*.

§ 1. Библиотеки при Попечитељству просвештенија постојећој треба набављати:
а) сваку српску књигу;
б) сваку књигу која се тиче српског народа, била на ком језику;
в) из сваког раздела књижевности најодабраније књиге биле на ком језику.

§ 2. Библиотекара је дужност књиге наручивати и рачуне који се о истим књигама на исплату подносе потврђивати с додатком да су књиге примљене у Библиотеку.

§ 3. За књиге у § 1 под б) и в) означене дужан је библиотекар молити Попечитељство просвештенија да му допусти набавити иј, ако се из самога имена исти[х] књига не види да се српскога народа тичу.

§ 4. Свака три месеца треба да се рачуни о набавки књига и њивог повезивања исплате.

§ 5. Из суме која је Библиотеки буџетом опредељена исплаћиваће се и повезивање књига, и то одма по набавки такови.

§ 6. Библиотекара је дужност пазити да се не набави више књига него што се такове одобреном сумом исплатити и повезати могу.

§ 7. Из суме Библиотеци одређене не сме се ништа потрошити без знања библиотекар.

§ 8. Између књига које по § 1 набављати треба бираће библиотекар оне које су за нас нуждније, придржавајући се притом реда у § 1 изложеног и пазећи на потребе они који се књигама из Библиотеке служе.

§ 9. У почетку сваке године Попечитељство ће просвештенија одређивати комисију која ће прегледати: јесу ли прошле године доиста набављене све књиге које су у рачунима записане, јесу ли књиге које су набављене заиста онаке какове по § 1 треба да су, јесу ли повезане као што рачуни гласе и колико је могуће је ли добављеним књигама доиста она цена која је у рачунима стављена.

П№ 2
8 јануара 1858 год.
у Београду
I класе секретар
Попечит. просвеш.
М. Спасић

Попечит. просвеш.
полковник кавалер
Станојевић

наређење како да се зове Библиотека чији је он библиотекар.⁸⁶ Ово зато што дотле није било утврђено како да се зове, а свака ствар треба да има своје име; што је име у службеном пословању потребно и што је Библиотека дотле различито називана. У самом Министарству у једном истом акту од 8 јануара 1858 тј. у малочас споменути *Привременим правилима*, назива се и „Библиотека при Попечитељству просвештенија“ и „Библиотека Попечитељства просвештенија“, а у акту од 27 маја 1854 „Правителствена библиотека“, док је 1856 и 1857 са знањем министра просвете и с усменим одобрењем његова секретара у *Званичним новинама* називана „Народна библиотека при попечитељству просвештенија“. Даље Даничић образлаже које је име најбоље. Како је за сваку ствар најподесније оно име по коме се разуме шта је она, добро је што у сва четири случаја стоји реч „Библиотека“, али, поред имена ствар треба да има и знак по коме се разликује од осталих ствари своје врсте, а у поменутој наредби од 8 јануара, односно у *Привременим правилима*, речено је да је главна ознака ове Библиотеке та што треба да има сваку српску књигу и сваку књигу која говори о Србима било на ком језику, што значи да је главна ознака наше Библиотеке *српска народност*. Библиотеке се пак могу међу собом још разликовати по имену оних чије су, па могу бити универзалног карактера, какву мала српска држава не би могла плаћати, а и остала би без најпречих домаћих књига, или могу служити само за потребе онога чије су, што опет не би одговарало намени наше Библиотеке, односно у том смислу се не би могло узети ни једно од поменута четири имена. Па ипак би можда неко име могло показивати и каква је Библиотека.

Најнеподесније је име „Библиотека при Попечитељству просвештенија“, јер показује само у чијем је подручју, а не ни чија је ни каква је. Имена „Библиотека Попечитељства просвештенија“ и „Правителствена библиотека“ показују

само да је библиотека потребна Попечитељству (Министарству) или Правителству (Влади) за њихове послове. Наша пак Библиотека основана је баш од оних књига које Влади нису биле потребне, а и *Привремена правила* су предвидела за Библиотеку књиге, које нису потребне ни Министарству ни Влади, и најзад, Библиотеци са овим именима нико не би давао поклоне, који су нашој Библиотеци од велике потребе, јер се многе најдрагоценије књиге не могу купити, а чувају се код појединаца који би је из љубави према народу радо поклонили, што им не би на ум пало да такве књиге требају Министарству и Влади у њиховим пословима.

Друкчије стоји ствар са именом „Народна библиотека“, што може значити да Библиотека припада народу, из чега се ништа рђаво не може извести, јер оно што је народно није свакога човека из народа, него свих заједно, под руководством органа државне власти. А и „Музеум“ у Србији зове се „народни“. Ово би име најбоље показивало каква је Библиотека, да се у њу збирају првенствено књиге које се тичу српскога народа, што се од ње и тражи, и са тим именом најпре би се могла надати поклонима. На основу свега реченога Даничић је као најприличније име предложио укратко „Народна библиотека“ и потпуно „Народна библиотека Попеч. Просвештенија“, и сам је ово име пропегисао у *Званичним новинама* у току 1856 и 1857 године у захвалама Библиотеке за поклоне.

Даничић је споменуо и називе „земалска“ или „државна“, али за први није био зато што код Срба „земља“ нема оно фигуративно значење као код Немаца и што се не ради о књигама само земље Србије него и целог српског народа. „Државна библиотека“, било би добро само ако коме не би изгледало „поносито“.

Овако убедљиво Даничићево образложење Министарство није усвојило и крајем октобра исте године одговорило је кратко да остаје при називу „Библиотека Попечитељства просвештенија“. Међутим, Даничићеви разлози били су јачи од тренутног мишљења једног

⁸⁶ М. Ђ. Милићевић, *Народна библиотека у Београду*, Глас САН, V (1888), 14—20.

министра, јер видели смо на почетку ове расправе, Библиотека је, поред осталих имена, називана „Народна“ још од свога оснивања, па је и у ово време то био

⁸⁷ НБ, Р 358/21; *Званичне новине Књажества Србије*, IV (1859), бр. 138, 8—XII, 675.

Библиотека је дуго времена неједнако називана и од 1844, кад је први пут пописана, до 1881, кад је коначно њено име озаконено, оно је у јавној и службеној употреби узимано овако.

Год. 1848 Министарство просвете говори о „јавној библиотеци“ и о „књижници Попечитељства просвештенија“, а Совјет о „јавној библиотеци“ (ДАБ—Совјет, 1848/19); 1850 Совјет је имао намеру да са неким министарствима подигне једну зграду за државна надлештва, поред осталих и за „Народну библиотеку“ (*Исто*, 1865/375); 1854 он је предао Филипу Николићу неке књиге за „Правителствену библиотеку“ (*Исто*, 1854/258); 1856 и 1857 Ђ. Даничић пропагише у службеним новинама име „Народна библиотека“ (*Званичне новине Књажества Србије*, I (1856), 52, 56, 59, 63, 73, 80, 257, 290, 308, 347, 375; II (1857), 9—11, 17, 20, 30, 37, 42, 53, 57, 64, 81, 98, 110, 121, 149, 213, 261, 401, 448), а и *Србске новине* од 23 маја 1856 донеле су вест да је планирана зграда Народног позоришта, предвиђена и за смештај „Народне библиотеке“; оне 1857 доносе извештај о „Народној библиотеци“ (бр. 7), а Државна штампарија шаље књиге час за „Библиотеку Попечитељства просвештенија“, час за „Библиотеку народну“ (ДАБ—ПП, 1857/68, ф. I). 1858 *Србске новине* поздрављају Даничићева правила за Библиотеку која ће „доиста бити народна, као што је од жеље већ ушло у обичај звати је, па те и идуће године доноси извештај о „Народној библиотеци“ (*Србске новине*, 1858 бр. 8; 1859, бр. 20). Јован Печеновић, судија из Алексинца, шаље 21 новембра 1859 на поклон књиге „Народној библиотеци“ и библиотекар М. Прајзовић, по наређењу министарства, „као обично“ у *Званичним новинама* захваљује на овом поклону „Народној библиотеци“ (НБ, Р358/21; *Званичне новине*, 1859, бр. 138). Од 1860 име „Народна библиотека“ скоро сасвим преовладава. Те године *Званичне новине* од 27 фебруара јављају о постављењу К. Црногорца за привременог библиотекара „Народне библиотеке“, а 22 марта да је Милан Миловук поклатио „Народној библиотеци“ портрете Вука Караџића и Павла Шафарика. Исте године К. Црногорац предлаже Министарству да откупи неке књиге за „Библиотеку народну“ (ДАБ—ПП, 1860/1398, ф. VIII), а *Србске новине* (бр. 21) јављају да је М. Прајзовић постављен за библиотекара „Народне библиотеке“. 1861 К. Црногорац предлаже Министарству просвете да се откупи једна књига за „Народну библиотеку“ (ДАБ—ПП, 1861/1476, ф. IX, кнез одобрава да се Ј. Шафарик прими за библиотекара

њен одомаћени назив, који је остао у употреби и после ове одлуке Министарства док га најзад и сама власт није озаконила.⁸⁷

„Народне библиотеке“. (*Исто*, 1861/625), *Србске новине* (бр. 75) јављају да је Ј. Шафарик постављен за библиотекара „Народне библиотеке“, Ј. Шафарик шаље Министарству извештај о „Народној библиотеци“ и потписује се као „библиотекар Народне библиотеке“ (ДАБ—ПП, 1861/1334, ф. VIII), Министарство просвете говори о буџету и инвентару „Народне библиотеке“ (*Исто*, 1861/654, 968), тутори масе Алексе Вукомановића, Вук Караџић и Сава Сретеновић, продају његове књиге Министарству просвете за „Народну библиотеку“ и ово им даје потврду о купљеним књигама за „Народну библиотеку“ (ДАБ—ПП, 1861/1691, ф. X). Год. 1863 *Србске новине* доносе извештај о „Правителственој библиотеци при Министарству просвете“ (*Србске новине*, 1863, бр. 73); а идуће године говори о набавци књига и поклонима за „Народну библиотеку“ (*Србске новине*, 1864, бр. 99, 123). 1866 Министарство просвете говори час о „Правителственој библиотеци“ (*Србске новине*, 1866 бр. 109), а час о „Народној библиотеци“ (ДАБ—Совјет, 1867/31), 1868 оно предвиђа буџет за „државну библиотеку“, а Совјет и Намесништво га одобравају за „Народну библиотеку.“ (ДАБ—Совјет, 1868/500). Год. 1869 Министарство просвете је усвојило један предлог Ј. Шафарика о откупу књига за „Народну библиотеку“. (ДАБ—МП, 1869/2206, ф. IX), *Србске новине* јављају да је Ј. Шафарик, библиотекар „Народне библиотеке“ постављен за члана Државног савета, доносе једно писмо министра Д. Матића Шафарику после његова напуштања „Народне библиотеке“ и јављају о доласку Јосифа Мајзнера за помоћника при „Народној библиотеци.“ „Управа Народне библиотеке“ моли читаоце „Народне библиотеке“ да јој врате књиге које су узели на читање. (*Србске новине*, 1869, бр. 112, 141, 151, 154), Ј. Мајзнер говори како је помагао Шафарику при уређивању „Народне библиотеке“. (ДАБ—МП, 1869, 2023, ф. IX), М. Розен моли Министарство да га разреши дужности „помоћника библиотекара Српско-народне библиотеке“, и идуће године му је уважена оставка на звање „помоћника Народне библиотеке.“ (ДАБ—МП, 1870, ф. I/7). Год. 1870 Ст. Новаковић, библиотекар, моли Министарство да се набаве неке књиге за „Народну библиотеку“. (ДАБ—МП, 1870/1628, ф. VII). Год. 1871 Министарство просвете извештава остала министарства да „Народна библиотека“ више неће стојати под његовом непосредном управом него под библиотекарском и да се убудуће за све што се тиче Библиотеке обраћају „библиотекару Народне библиотеке“. (ДАБ—МП, 1871/8, ф. II). 1872 Ст. Новаковић говори о каталогу „Народне библиотеке“. (*Исто*,

Кад је дошао за библиотекара, Даничић је затекао нерешено питање давања књига у наруч, на читање ван зграде, о чему су постојала два предлога правила: један библиотекара Ф. Николића и други комисије Министарства о Николићевом предлогу. Даничић није хтео да решава ово питање док не буде одређено име Библиотеке и тек пошто је оно решено, поднео је 4 новембра 1858 Министарству своје мишљење о једном и другом предлогу.⁸⁸ Даничић је њима био незадовољан, нарочито Николићевим. По њима, за књиге које су даване у наруч чиновници су давали само реверс, а остали грађани кауцију у износу вредности примљенога дела; странци би их узимали само на јемство неког српског поданика, који би евентуалну штету имао да плати; за ђаке би јемчио управитељ школе, који би такође имао да плати евентуалну штету, а могло се узети највише пет књига, и нису се могле носити ван Београда. Даничић се успротивио овим предлозима као некорисним и нелибералним. Он је био уопште против кауције: 1) пошто ваља ићи за тим да се што више чита, а кауција број читалаца, ако не би умањила, свакако не би повећала; 2) кад су чиновници ослобођени кауције, не би било вредно због двојице-тројице других читалаца, Библиотеци стварати глас недовољно либералне установе; 3) ако читалац од пет дела у више свезака узме од њих само по једну свеску, дужан је дати кауцију или, ако их изгуби, оштету за све свеске свих дела, док је мало вероватно да би ко могао положити толику суму, а ако би и могао, кауција је непотребна зато што би се евентуална штета од њега и иначе могла наплатити. А ако неко не може дати кауцију зато што је сиромаш, није право да зато буде лишен уживања библиотеке. „Осим правде, вели Даничић, усуђујем [се] напоменути

да се на то и оснивају библиотеке да може коју књигу читати и онај који је не може купити“. Уместо кауције Даничић предлаже: да се појединцу даје мало књига и на кратко време, а да се отштета за невраћену књигу од чиновника наплаћује од његове плате, а од осталих кратким поступком преко полиције, о чему би читалац дао обавезу на реверсу. Ако пак Министарство остане при кауцији, онда ваља некако уклонити нелогичност да је јемство српскога поданика довољно за странца, а за њега самога не, него треба да положи кауцију. Тако исто не може се тражити од управитеља школе да плаћа штету за свога ученика, него би требало тако уредити да управитељ ученику не изда сведочанство док му не донесе од библиотекара потврду да је књигу вратио. Најзад, Даничић је против тога да се књиге не могу давати изван Београда и да ваљан Србин који из народних потреба живи ван Београда не може уживати библиотечко добро, јер се може уредити да се штета надокнади и од таквих читалаца.

У вези са правилима о издавању књига на читање Даничић је покренуо и питање каталога и библиотечких просторија. Чак и кад би ова правила била добра, Библиотека ће, каже он, трпети штету због ондашњих каталога по којима се ни за једну књигу не би могло доказати да је код неког одређеног читаоца оштећена, нити се по њима види је ли књига неповезана или повезана и како повезана, да ли књига има какве слике, карте, планове и сл., те читалац за повезану књигу може вратити неповезану, без илустрација, а тај ће се недостатак уклонити тек кад књиге буду друкчије каталогизирани, што у ондашњој тескоби није изводљиво.⁸⁹

Посебно се Даничић борио за просторије Библиотеке, која је у оно доба била

1872/84, ф. IV), од 1873 у буџет се уносе издаци за „Народну библиотеку“, 1874 Ст. Новаковић говори о смештају „Народне библиотеке.“ (ДАБ—МП, 1874/1023, ф. XVIII). 1875 Министарство просвете тражи извештај о „Народној библиотеци“. (ДАБ—МП, 1875/77, ф. XIV). 1879 у Народној скупштини је у чл. 7 Закона о штампи предвиђен обавезни

примерак за „Државну библиотеку“ (Србске новине, 1879, бр. 39 од 20. II). Год. 1881, 12 марта, донесен је Закон о Народној библиотеци и тек је њим питање имена Народне библиотеке коначно решено.

⁸⁸ НБ, Р358/18, концепт.

⁸⁹ Исто.

смештена у једној тесној и влажној соби Министарства, у којој се ни књиге нису могле сместити, а још мање читати. У претставци од 4 августа 1858 јавља он да та соба за који месец неће моћи више примати књиге које се набављају, а кад би се и ондашње како треба каталогизирале и уредиле, најмање за трећину не би било места, па моли за наређење шта да се чини. На ово му је половином новембра речено да не може бити ништа.⁹⁰ Идуће године, 9 марта, известио је Министарство да се у соби у којој је Библиотека више немају где сместити књиге које долазе; усто, соба је толико влажна да књиге на већој висини од човека плеснине и пропадају, док у свету књиге долазе у библиотеку да би биле сачуване, па опет моли за наређење шта да се ради.⁹¹ Министарство је 28 марта предмет доставило Совјету с предлогом да се за Библиотеку и Музеј подигне зграда као што се то чини у свету, на таквом месту и од таквог материјала да књиге буду заштићене од ватре.⁹² Совјет није усвојио предлог због ондашњих великих државних расхода, па је препоручио да се нађе каква подесна зграда под кирију, али се ни у томе није успело и од бољег смештаја Библиотеке није било ништа све до 1864, кад је пресељена у зграду коју је Миша Анастасијевић поконио свом народу (садашња зграда старог Универзитета).⁹³

За Даничића је везано и одређеније финансирање Библиотеке. У буџету Министарства просвете Библиотека се почиње спомињати тек са Филипом Николићем. Тако је Совјет за године 1853—1855 поред плате библиотекару од 300 тал. годишње предвиђено 1000 тал. на „потпомагање књижевства и набавку разни полезни књига свакога рода“, док за 1856 ова ставка гласи „на потпомагање књижевства, за куповање и повезивање књига за библиотеку и набавку древности за Музеј.“⁹⁴ Са доласком Ђ. Даничића у Библиотеку за 1856—57 бу-

џетску годину је остало по старом, а од идуће године је у буџет унесена посебна ставка за Народну библиотеку: за 1858 за набавку књига 500 тал., а за 1859 6000 гр. пор. и за библиотекара 3600 гр. пор.⁹⁵ Издаци на књиге, како се види, нису износили ни колико две библиотекарске плате, али је Даничићева заслуга што је у буџет почела да улази посебна ставка за куповину и повез књига за Библиотеку.

Даничић је завео и давање извештаја о књижном фонду и раду у Библиотеци. Тако, по његовом првом извештају, који је објавио у службеним *Српским новинама*, Библиотека је крајем прве половине 1856 имала 3360 књига, рачунајући једну књигу и кад има више делова или свезака, а крајем друге половине 3910, тј. у току од пола године прибављено је 550 књига, од чега куповином 170 и поклоном 380, 184 српске и 232 стране, а у исто време дато је на читање 230 књига, бројећи књигу онолико пута колико је давана на читање; читалаца је било 63, а Библиотека је била отворена сваки дан сем недеље и празника од 8 до 12 часова.⁹⁶ Крајем 1857 Библиотека је имала 4626 књига, тј. набавила их је у току године 716, не рачунајући ту преко 100 књига којима су попуњене непотпуне књиге и кварне замењене, од којих поклоном 120 а остало куповином; у току године је читано 318 књига и било је 76 читалаца.⁹⁷ На крају 1858 биле су 4763 књиге, тј. набављено је 136 књига, у који број није ушло преко 100 свезака којима су попуњене непотпуне српске књиге, 83 српске и 24 стране које су се тицале српскога народа, поклоњено је 16, читано је 255 књига или 391 свеска, рачунајући књигу или свеску онолико пута колико је давана на читање; читалаца је било 74, а Библиотека је била отворена као и ранијих година.⁹⁸ Свега у једној просторији, која је у исто време била и библиотекарска соба за рад, и магацин и

⁹⁰ Исто, Р358/17.

⁹¹ Исто, Р358/19.

⁹² ДАБ—ПП, 1859, Рег., 516, ф. VI/12.

⁹³ М. Подољски, *Ђура Даничић као библиотекар*, *Политика*, 1933, бр. 8993, 28—V, 8.

⁹⁴ Совјет, 620/1852, 501/1853, 516/1854, 582/1855.

⁹⁵ Исто, 440/1856, 721/1857, 638/1858.

⁹⁶ *Српске новине*, 1857, бр. 7, 17—I, 25.

⁹⁷ Исто, 1858, бр. 8, 16—I, 22.

⁹⁸ Исто, 1859, бр. 20, 14—II, 76.

Високославнама Поперукасту Просвешеню.

У
 Службени се покорно моашти да се Високо-
 славно Поперукство и мало милошћу поставити на
 народној Библиотеци ова правила за наставу Кибуре:

§ 1. Народной Библиотеци при Поперукасту Про-
 свешеню треба наставити:

- а) сваку Србску Кибурку,
- б) сваку Кибурку која се има Срба, ^{или друге народ,} или на којој србу,
- в) из свакога јардела Кибуревошћу највредније
 Кибуре, или на којој србу.

§ 2. Библиотекар је дужност Кибуре наредити, и
 на рачуницама кои на ње доду подисома својом пошр-
 вати да су примити у Библиотеку.

§ 3. За Кибуре у § 1, в, и на оне у § 1, д, којима се изг-
 са самог имена не да могло видети да се има Србског народа,
 Библиотекар је дужан моашти Поперукасту Просвешеню
 да дохути да их може наредити.

§ 4. Свака при месеца треба да се пошале јачути на
 наставу Кибуре.

Сл. 3 — Даничићева правила о Народной библиотеци (Народна библиотека у Београду)

§ 5. Библиотечкари и думари изабрали да се не надају
 којима било чему што се може изградити, сјајом које и
 Библиотечки одређени.

§ 6. У свакој Библиотечкој одређено постоје се доста
 потребних дела има Библиотечкари.

§ 7. У свакој Библиотечкој, којој да се § 1 треба да надају,
 думари Библиотечкари којој да се § 5 које да се може
 надају, думари и држати се редом, у којој су Библиотечки § 1
 паразити, и парати на којима они који се Библиотечкари
 Библиотечке сајаме.

§ 8. У почетку сваке ^{године} Публичне библиотеке
 менија сајаме Координа, којој да се предати су ли спо-
 рне године доста добавити све Библиотечке, којој су у јачина
 ма рачунаме, су ли Библиотечке, којој су добавити, зајаме
 омаке како по § 1 треба да су, и, који ко с могуће, сам
 добавити Библиотечкари доста она зема које с обавља
 у јачинама.

За к. 1858
 У Београду 1857.

Библиотечкари
 П. Даничић

Сл. За — Даничићева правила о Народној библиотеци у Београду

читаоница, развио је Даничић активан живот Библиотеке, који је из године у годину, према ондашњим могућностима напредовао и својој установи у минијатури дао облик јавне библиотеке.

За кратко време од три и по године Ђ. Даничић је за Народну библиотеку учинио много: 1) израдио је коначну редакцију правила по којима је за Библиотеку утврђен и озакоњен њен карактер јавне централне националне библиотеке; 2) у том погледу уочио је главне празнине књижнога фонда и систематски га попуњавао добрим домаћим и страним књигама, нарочито страним и ретким српским, стварајући тако од Библиотеке музеј српске књиге; 3) отворио је читаоницу и започео праву активност Библиотеке; 4) предложио је либерална и паметна правила о давању књига ван Библиотеке; 5) ширио је и документовано брани њено традиционално име „Народна библиотека“, које је после њега и озакоњено; 6) указао је на нужност бољих каталога и на систематско повезивање књига; 7) борио се за пристојан смештај Библиотеке; 8) учинио је да се у државни буџет унесу посебне ставке за Библиотеку; 9) дао је прве извештаје о животу и раду Библиотеке; 10) својим написима у новинама заинтересовао је јавност за Библиотеку и допринео да буде богаћена значајним поклонима; 11) оваквим својим радом он је од једне затворене и једва нешто мало коришћене установе створио јавну и за своје време значајну Библиотеку; најзад, своју љубав према Библиотеци потврдио је кад јој је тестаментом завештао све своје књиге.⁹⁹

ЈАНКО ШАФАРИК

Истим указом којим је Ђ. Даничић 26 новембра 1859 постављен за професора Лицеја, постављен је на његово место за библиотекара дотадашњи државни питомац Миливој Прајзовић,¹⁰⁰ који је на том положају остао непуна четири месеца, јер је 3 фебруара 1860 постављен за протоколисту Министарства правде и 18 фебруара је у присуству секретара Министарства просвете Саве Сретеновића предао дужност Кости

Црногорцу, дотадашњем државном питомцу, који је указом од 10 фебруара 1860 постављен за привременог библиотекара.¹⁰¹ Један и други су дошли на то место привремено, па се неки рад од њих није могао ни очекивати. Прајзовић је 4 децембра 1859 примио на поклон за Народну библиотеку седам књига на латинском и једну на мађарском језику од Јована Печеновића, члана Окружног суда у Алексинцу, и захвалио му у *Званичним новинама*.¹⁰² И Црногорац је кратко време остао у Библиотеци, јер је 4 маја 1861 постављен за професора гимназије у Шапцу, а дужност библиотекара предао је у присуству Ј. Шафарика 13 маја 1861 Љубомиру Ненадовићу, начелнику Министарства просвете.¹⁰³ У међувремену, молио је он 15 марта 1861 да буде утврђен у звању библиотекара, али је његова молба стављена у акта зато што је био постављен за професора у Шапцу. Министарство просвете, које се онда звало Управа просвете, решило је да се књиге не издају на читање док се Библиотека не пресели у зграду у Абациској чаршији и док се не постави нов библиотекар.¹⁰⁴ Црногорац је за ово време нешто мало и радио. Како је каса Библиотеке имала на располагању 4034 гроша чаршиска, замолио је 8 октобра 1860 Министарство да за 3000 гроша купи 36 страних књига, немачких углавном и француских, а остатак да се употреби на повез књига али је био одбијен зато што је списак књига био поднесен касно да би се могао исплатити пре свршетка рачунске године.¹⁰⁵ Недељу дана касније молио је и одобрено му је да се за Библиотеку „исплати из суме за то буџетом одре-

⁹⁹ М. Подољски, *Ђура Даничић као библиотекар*, *Политика*, 1933, бр. 8993.

¹⁰⁰ ДАВ—ПП, 1859, ф. XIII, 97; *Званичне новине Књажества Србије* IV (1859), бр. 137, 5—XII, 701.

¹⁰¹ Исто, 1860, ф. II, 189; М. Ђ. Милићевић, *нав. д.*, 21; *Званичне новине Књажества Србије*, V (1859), бр. 25, 27—II, 161.

¹⁰² НБ, P358/21; *Званичне новине Књажества Србије*, IV (1859), 8—XII, 875.

¹⁰³ ДАВ—ПП, 1860, ф. IV, 548; М. Ђ. Милићевић, *нав. д.*, 21.

¹⁰⁴ Исто, 1860, II, 356.

¹⁰⁵ Исто, 1860, VIII, 1398.

ђене“ познато дело Фридриха Кристофа Шлосера *Weltgeschichte für das deutsche Volk*, које је било изишло у 19 свезака 1844—1857.¹⁰⁶

Ни Прајзовић ни Црногорац нису одговорили новом позиву и Библиотека је после одласка Ђ. Даничића остала без правога руководиоца, али се срећом убрзо нашао човек који је достојно заменио Даничића. То је био Јанко Шафарик, ондашњи професор лицеја.

Рођен 14-XI-1814 у Киш-Керешу у Пештанској жупанији, немачку гимназију је учио у Новом Саду 1821—1829, где је код свог стрица, чувеног слависте, Павла Шафарика, ондашњег професора и директора Српске православне гимназије, заволео српски народ, коме је остао привржен до краја живота. Своје ново-садско словенофилство ојачао је у Штуровом Пожуну учећи философију и права, и у Коларовој Пешти учећи медицину. За време кратке лекарске праксе, нарочито у Новом Саду, сарађивао је у чешким часописима и у *Летопису* Матице српске, па је 1843 дошао у Србију на позив Министарства просвете и 7 јуна постављен за професора физике, а 1849 за професора историје у Лицеју, и цео свој каснији живот посветио је Србији, њеној просвети, науци и књижевности, у првом реду историји, археологији и нумизматици, оснивању и неговању Музеја, и раду у Друштву српске словесности.¹⁰⁷ Његову корисну и многоструку делатност прекинула је смрт између 18 и 19 јула 1876.

Шафарик је за библиотекара дошао зато што је због болести прсију морао да напусти наставу у Лицеју, па је 19 маја 1861 изјавио спремност Министарству просвете да би се примио дужности библиотекара ако би задржао дотадашња права професора Велике школе.¹⁰⁸ Министарство просвете је радо дочекало његову понуду и већ сутрадан спровело је Совјету са образложењем: да при њему од дужег времена постоји

¹⁰⁶ Исто, 1860, IX, 1476.

¹⁰⁷ St. Novaković, Dr Janko Šafarik, *Rad JA*, XLI (1877), 191—193, 196—221.

¹⁰⁸ М. Подољски, Др. Јанко Шафарик као библиотекар, *Политика*, 1933, бр. 9077, 22-VIII.

Др. Јанко Шафарик
библиотекар и управник
нар. музеја.

Сл. 4 — Д-р Јанко Шафарик

доста велика Библиотека, на коју је Влада већ приличне жртве учинила и на коју ће их, с обзиром на њену сврху, и даље чинити, али Библиотека не даје очекивани резултат. Да би се све сметње уклониле и постигао што потпунији успех, Министарство је предложило да се учини још и та незнатна материјална жртва што ће се библиотекар Јанку Шафарику дати нешто веће принадлежности него дотадашњим библиотекари-ма, јер тражи да задржи права професора Велике школе, али се морално обавезао да ће Библиотеку уредити с љубављу, и кад се узме у обзир корист од добро уређене и надгледане Библиотеке, онда би та разлика у плати била сувише незнатна према ономе што би

Шафарик као особити зналац за Библиотеку учинио, због чега његову понуду треба усвојити како би се могао прихватити посла при претстојећој селидби Библиотеке.¹⁰⁹ Совјет је 31 маја предмет са својом препоруком спровео кнезу, који га је 5 јуна у свему усвојио.¹¹⁰

Тада је требало да се Библиотека пресели из „тобциске касарне“, која се налазила тамо где је сада велика зграда разних надлештава, на углу Немањине и Кнеза Милоша улице, у зграду Министарства просвете, у каснију Вишу женску школу, у ондашњој Министарској улици до цркве св. Наталије.¹¹¹ Министарство није имало новаца ни за ову селидбу ни за већ ангажоване суме за Библиотеку. Буџетом за 1861 рачунску годину било је одобрено на набавку књига за Народну библиотеку 6000 гроша пореских, од које је суме било употребљено на набавку књига и друге потребе за Библиотеку 2399 гр. и 4 паре пор., а према једном највишем решењу од 23 новембра прошле године издато је из исте партије Јосифу Панчићу у име награде за уступљену збирку биља Лицеју 3600 гр., услед чега је на потребе Библиотеке остало само још 36 пара пор., због чега се нису могле исплатити већ поручене књиге за Библиотеку, нити измирити дуговања за повез књига и

друге потребе. Сем тога, потребна су била средства за селидбу Библиотеке, за полице и друге потребе, због чега је Министарство тражило накнадни кредит од 3600 гр. пор., што је кнез на препоруку Совјета 5 јуна одобрио и Библиотека је до 23 јуна пресељена.¹¹²

Ј. Шафарик је Библиотеку затекао у несређеном стању. Баш кад је ступио на дужност, Главна контрола је поново тражила тачне инвентаре Народне библиотеке и Музеја за 1858—1860 год., које Министарство просвете није могло дати и зато се 2 октобра 1861 обратио молбом Државном савету да га те дужности ослободи. Тачне и подробне инвентаре, каже он, није у могућности да поднесе и зато је инвентарисање близу 15 000 књига и много хиљада разних старина и старих новаца изискивало толико времена и знања да то они којима је било поверено нису могли довршити, а дотадашњи каталози и спискови нису ни тачни ни потпуни да би се могли сматрати као готов инвентар за Контролу. Такав се инвентар од садашњег библиотекара тим мање може захтевати што је тек три месеца на садашњој дужности, а он ће тај посао, обећава Министарство, свршити до краја 1861 год. На тражење Савета, Контрола је ову молбу усвојила и тим пре што ни наређења из поменутих година о руковању Библиотеком и Музејем нису била таква да би

¹⁰⁹ ДАВ, Совјет, 1861/625. Акт Мин. просвете П № 1268 од 20 марта 1861.

¹¹⁰ Исто, Совјет кнезу № 1307 од 31 маја, кнежево решење В № 1204 од 5 јуна 1861, где стоји „да се Јанко Шафарик, професор Лицеја прими за библиотекара Народне библиотеке и чувара Народног музеја с платом коју сада као професор има и да му се остави досадање благодетејне плате, које би, да је остао као професор, добио и тако да, кад наврши 20 или 25 годину службе, добије ону повишицу коју би, да је остао као професор, добио, с призрењем на највише решење од 6 априла т.г. В № 739, а године службе његове у смотрењу пензије да му се рачунају по истом највишем решењу.“

¹¹¹ М. Ђ. Милићевић у *Гласу*, V, 34.

¹¹² ДАВ — Совјет, 1861/654. Акт Мин. просвете П № 1359 од 30 маја, Совјета кнезу бр. 1320 од 2 јуна и кнежево решење В № 1208 од 5 јуна 1861.

Из Регистра и Деловодника МП за 1861

види се да су за ову селидбу 23 јуна поднели Министарству признанице: Тома Милетић на 280 гр. за 28 надница (бр. 1607), Коста Стојановић, рабадија, на 142 гр. (бр. 1608), Ибраим Н., амалин, на 24 гр. за пренос 2 стаклена ормана за Музеј (бр. 1609), Коста Стевчић и Коста Трајковић на 56 гр. за 4 туцета канапа за пренос Библиотеке (бр. 1610). А после селидбе поднели су рачуне: Матијас Лудвиг на 172 и 188 гр. за столарске послове (бр. 1988), Алекса Ивковић 3 августа на 106 гр. за стаклени орман за држање гипсаног лика кнеза Милоша (бр. 2272), Михаил, столар, 5 августа на 190 гр. за обављене столарске послове (бр. 2294), браћа Шмит, фарбари, 30 августа на 72 гр. за фарбарске послове у Библиотеци (бр. 2525), Михаил Брајер, столар, 1 септембра на 84 гр. за начињени пулт за каталоге Библиотеке (бр. 2586), Алекса Ивковић 19 октобра на 7 гр. за стакларске послове (бр. 3197), Коста Петковић, бравар, 21 октобра на 112 и 44 гр. за браварске послове (бр. 3246 и 3247).

се савршена тачност у руковању могла очекивати и што се та тачност може тражити тек на основу најновијих прописа. С тим се, на предлог Савета, сложио и кнез под условом да инвентари буду уређени до краја текуће, 1861 године.¹¹³

Пресељену Библиотеку је требало из темеља преуредити. У ту сврху је Шафарик 28 септембра 1861 изложио Министарству шта би ваљало урадити да би могао направити тачан инвентар, којег дотле није било. Ормани и полице су морали бити друкчије распоређени него раније, и зато су текући бројеви књига пали сувише раздалеко; затим, ваљало је утврдити право стање Библиотеке, њених празнина, дупликата и другог, па је зато требало да цео књижни фонд прође кроз његове руке и да се изнова среди. Тај је посао већ започео да ради, али је његова техничка страна таква да га сам не може обавити, па је тражио да му се стави на располагање један практикант или писар из ресора Министарства, који би му доносио књиге по текућем броју, а он би их у ред доводио. А како су технички послови били сувише велики, нарочито онај око враћања на реверс узетих и дуго задржаних књига, Библиотека не може бити без једног сталног помоћног службеника, па је молио да се овај новим предлогом буџета предвиди.¹¹⁴ Министарство је Шафарика изишло у сусрет и поставило му је Тому Милетића за помоћног службеника, који је у том звању био први службеник Народне библиотеке.¹¹⁵

Сређивање Библиотеке морало је бити 1862 обустављено због ондашњих београдских немира: 3 (15) јуна дошло

је у Београду између Срба и Турака до оружане борбе, после које су Турци 5 (17) бомбардовали варош, али се, захваљујући страним консулима и опрезности турских и српских власти, цела ствар стишала.¹¹⁶ Министарство просвете је овом приликом за сваки случај предузело мере за обезбеђење имовине Библиотеке и Музеја, па је Шафарика усмено наредило да је пренесе на сигурно место, и овај му је 9 јуна 1862 поднео извештај: да је златне, сребрне и ситније бронзане старине, и све старе сребрне новце нумерисао и спаковао у 22 пакета, „и због [х]итње незапечаћене предао књиговодителу Главног школског фонда Јованчи Јанковићу“, а остале старе новце Музеја нумерисао је и сложио у нове пакете, па је ове пакете ставио у два сандука заједно са свим старим словенским рукописима Народне библиотеке и са осталим драгоценостима Музеја, па сандуке затворио катанцима, ударио печате и предао Министарству финансија на чување.¹¹⁷ Министарство просвете је обавестило Главни школски фонд и Министарство финансија да им се „због наступившег ратног времена“ поменуте драгоцености шаљу на чување, и Главни фонд их је сместио у својој каси „од ватре сигурној“. Како су убрзо „ванредне околности престале“, Министарство просвете је 26 септембра известило обе установе да примљене драгоцености врате Ј. Шафарика, и овај их је примио 28 септембра.¹¹⁸

После четворомесечног прекида посла, Шафарик је наставио сређивање Библиотеке и 24 априла 1863 поднео је Министарству извештај о ономе што је урадио и што још треба да се учини.¹¹⁹

¹¹³ ДАБ — Совјет 1861/968: акт Мин. просвете П № 2971 од 2 октобра 1861, Држ. савета № 2041 од 4 окт. 1861, Држ. контроле № 3594 од 9 окт. 1861, Савета кнезу № 2086 од 11 окт. 1861 и кнежево решење В № 2114 од 17 окт. 1861.

¹¹⁴ ДАБ — МП, 1861/1334, ф. VIII. У Мин. просвете заведено под П № 2903/1861.

¹¹⁵ М. Подољски, *нав. д.*

¹¹⁶ Л. Ранке, *Србија и Турска у XIX веку*, Београд, 1892, 468—474.

¹¹⁷ ДАБ — МП, 1862, ф. VII, 1419.

¹¹⁸ Исто, Министарство просвете Главном школском фонду, Министарству финансија 9 јуна № 1317 и 26 септембра № 2366 и 2367; — Министарство просвете 11 јуна 1862 № 1165 и 28 септембра 1862 № 1655; — Министарство просвете Главном школском фонду 9 јуна 1862 № 1317 и 26 септембра 2367, и Министарству финансија 9 јуна 1862 № 1317 и 26 септембра 2366, и Министарство финансија Министарству просвете 15 октобра 1862 К. № 4095.

¹¹⁹ *Српске новине*, 1863, бр. 53—54, 4 и 7—V.

Ту је најпре слика тадашњег библиотечког фонда, а даље је критички осврт на недостатке Библиотеке и предлог како да се они уклоне. Библиотека, вели се, није стварана систематски, него су у њу књиге већином долазиле случајно и тек од пре неколико година, што значи од Даничића, почела се попуњавати по извесном плану, због чега је у свим струкама доста сиромашна и непотпуна. Да би се ови недостаци уклонили, предлог тражи да се за Библиотеку набаве књиге које је предвидео Даничић, чему је додао дела која се односе на Словенство уопште и најважнија старија и новија дела из разних научних грана, првенствено она која су онда била најпотребнија. Затим, требаће попунити многа непотпуна значајна дела, као што ће бити потребно укоричити броширане књиге, а слабо укоричене преповезати и то у пола-кожи, како се употребом не би квариле и да се за будућност сачувају. Да би се овакав програм испунио, ондашњи буџет од 500 талира није довољан, па га треба повећати или, што би било знатно потребније, требало би да Влада у ову сврху одреди једном за свагда повећу суму новаца, као што је урадила за попуњавање разних лицејских кабинета, како би се током времена из те суме преко антикварнице набављало оно чега Библиотека нема, а један део би се употребио на намештај и повез књига, о чему би се сваке године подносио рачун. Колико је добра библиотека у оном тренутку постала друштвена потреба, доказ је стални пораст читалаца, и не само професора и службеника него и разних младића који желе да раде на просвети, књижевности и озбиљној науци, а они до добрих потребних књига не могу доћи сами него само преко Владе, чија ће помоћ послужити општем добру и имати плодан резултат. Ванредна прилика да се Библиотека добро попуни и уреди пружала се баш онда кад је требало да се пресели у „величанствено зданије“, које је родољубиви Миша Анастасијевић свом народу поклонил (садашња зграда старог Универзитета) и који је на тај начин држави учинио огромне уштеде, па би Влада и на рачун тих уштеда могла одредити

извесне суме у сврху од опште и просветне користи, „на народни умни и душевни напредак, на морално унапређење рода и отачаства.“

Кад дође до тога преселења, биће потребно да се Библиотека преуреди на овај начин: 1) да се књиге среде по формату, јер је и непрактично и ружно да велике и мале књиге без свакога обзира на величину стоје једна поред друге како је дотле од почетка било; 2) да се одреди посебна соба за читаоницу, а издавање књига ван Библиотеке да се јако ограничи, јер се књиге ван Библиотеке јако кваре, неуредно враћају и нестају, за што је доказ велики број заосталих реверса и узалудно библиотекарско настојање да се узете књиге врате, због чега ће бити потребно да само Министарство у том погледу предузме службене кораке; 3) да се азбучни и систематски каталог изнова израде, јер су садашњи непотпуни и нецелисходни, а требаће понегде и бројеве изменити.

Оволики преуређај Библиотеке, каже он, један човек не може сам извести, нити у њој потребно пословање обављати, а утолико мање што је он у исто време и старешина Народног музеја, чији инвентар такође треба да изради, па је зато замолио Министарство да се у Библиотеци установи место једног писара који би могао преписивати наслове књига на скоро свим европским и старим класичним језицима и који би у читаоници књиге издавао и примао и на ред пазио, јер отворена читаоница ни једног тренутка не сме бити без надзора.

Уколико се селидба Библиотеке више приближавала, брига око њеног преуређења постајала је све већа и пет месеци касније, 16 септембра, Шафарик је поновио Министарству хитност повећања радне снаге око тога посла, па је овога пута молио да се за селидбу Библиотеке узме под надницу од 16 гроша једно лице које ће му помоћи при селидби, смештају и уређењу књига и преуређењу каталога.¹²⁰

У вези са овим извештајем ваља напоменути да су тутори масе Саве Ву-

¹²⁰ ДАВ — МП, 1863/1199, ф. VII.

комановића Вук Караџић и Сава Сретеновић 22 октобра 1861 понудили Министарству просвете да се из Вукомановићеве библиотеке откупе за Народну библиотеку књиге које она није имала, и Ј. Шафарик је на захтев Министарства одабрао сто бројева руских, немачких, француских, латинских, чешких и српских књига, које су у два маха откупљене по цени од 2232 гроша и 34 паре, о чему је Министарство тудорима издало уверење.¹²¹ Године 1862 Ј. Шафарик је 13 фебруара поднео Министарству просвете на откуп за Библиотеку списак својих књига које ова није имала по цени од 604 гроша чаршиска и Министарство их је откупило.¹²²

Библиотека је у новом смештају остала кратко време, од јуна 1861 до септембра 1863, кад је пресељена у зграду Мише Анастасијевића, која је располагала са 80 соба и поред Библиотеке имала да прими Министарство просвете, Велику школу, Друштво српске словесности, Гимназију и Музеј. У њој је Библиотека добила у левом приземном крилу зграде три простране собе и једну малу за помоћног службеника.¹²³ На овај начин Библиотека је први пут сад од свога постанка престала да се гуши у једној соби и да своје најкрупније послове нешто мало удобније расподели у посебним просторијама. Ово је био крупан тренутак у њеном животу, јер ће у овим просторијама провести најдужи део свога живота, све до Првог светског рата.

Тек што је Библиотека пресељена у нову зграду, ондашња Велика школа (Академија) нашла је за добро да у интересу читалачке публике од своје библиотеке задржи само стручна дела, а остало да уступи Народној библиотеци, али тако да то буде смештено у посебним полицама како би се у случају по-

требе могло одвојити. Она је овакав предлог поднела Министарству просвете 8 октобра 1863 и ово га је већ сутрадан усвојило.¹²⁴

Пошто је затечени фонд овако повећао, Ј. Шафарик је приступио темељном преуређењу Библиотеке. Од добијених просторија две је одредио за магацин књига и снабдео их полицама, а једну за читаоницу, коју је снабдео потребном приручном литературом (енциклопедије, речници и др.). Тако је Библиотека први пут сад добила посебну просторију за читање књига. Затим је књиге поделио у четири формата: дванаестине, осмине, четвртине и фолио, чим је практично добио у простору и књижном фонду дао естетски облик. Издвојио је све непотребне дупликате, који ће касније, 1886, послужити за основ Народној библиотеци у Крагујевцу. Затим је приступио најважнијем послу: изради азбучног и стручног (систематског) лисног каталога, које је Ф. Николић био израдио у облику књиге, али који су већ били застарели и тешко употребљиви, те је цео посао требало прерадити. Овом послу је у току пуних пет година поконио сву своју снагу. Радио је дању и ноћу до изнемоглости, и, како се причало, радећи до јутарњих часова, гризао је перо од нервозе.¹²⁵ Посебну бригу је посветио стручном каталогу, који је обрадио детаљно, поделио га у 29 одељака и ове у 161 пододељак. Ови његови каталози служили су у Народној библиотеци све до Првог светског рата, кад су пропали, после којег је обновљен само азбучни каталог.¹²⁶

Цео овај обимни и тешки посао Шафарик је обавио сам. Истина, имао је помоћника, д-ра Михаила Розена, који је у том звању служио од 7 децембра 1864 до 5 децембра 1869, кад му је, на његов захтев, уважена оставка,¹²⁷ али од

¹²¹ Исто, 1861/1671, ф. X.

¹²² Исто, Регистар, 1862/1149.

¹²³ М. Подољски, *нав. д.*, бр. 9083, 28-VIII.

¹²⁴ ДАВ — МП, 1863/1355, ф. VIII: Ректор Академије Министарству просвете Р № 17 од 8-X-1863 и решење Министарства П № 3079 од 9-X-1863.

¹²⁵ М. Подољски, *нав. д.*

¹²⁶ Исто.

¹²⁷ Розен је примљен за контрактуралног помоћника библиотекара указом од 1 децембра 1864, 7 истог потписао је уговор и имао је годишњу плату од 250 талира, а буџетом за 1870 повишена му је на 300 тал. 30 новембра 1869 тражио је молбом да буде разрешен дужности помоћника и она му је уважена указом од 4 децембра, и сутрадан је разрешен дужности. — ДАВ — МП, 1870/7, ф. I.

њега није било праве користи, јер се више бавио другим пословима него библиотечким.¹²⁸

Поред тога што је на савршен начин преуредио Библиотеку и са посебном читаоницом и учинио је у правом смислу правом јавном библиотеком. Шафарик је много учинио за њено систематско попуњавање. Радећи каталоге он је уочио празнине у књижним фондовима, па их је с планом попуњавао и обогатио великим бројем домаћих и страних књига из разних струка. Његова је нарочита заслуга што је систематски и страшно прикупљао старе српске рукописне и штампане књиге. Њега је ова врста посла од раније занимала. Кад је 1846 год. Министарство просвете одлучило да пошаље неко стручно лице у Србију, Црну Гору, Босну и Херцеговину да купи народне називе из флоре, фауне, заната кономског оруђа и др., оно је ову дужност поверило Ј. Шафарику, коме је Стерија, као начелник Министарства, поред осталог ставио у дужност да обрати пажњу на непокретне старине које ће описати и о њима поднети извештај.¹²⁹ Шафарик је овом приликом у извештају рекао да српском народу ништа више не може послужити на славу и част од старих рукописа, верних сведока њихове прошлости, а они су највеће реткости које леже закопане по манастирима и у приватним рукама и које страни путници купују и разносе, због чега се у целој Србији тек понеки могу наћи, па би било крајње време да се бар нешто набави и спасе, и зато би било потребно да се цела Влада заложу да се рукописи преко црквених и световних старешина пронађу, напишу и Министарству пријаве, а ово да их набави било заменом књига, било куповином. На његов предлог да се о Владином трошку пошаље једно способно лице у јужнословенске крајеве, нарочито у Ма-

кедонију и Стару Србију, да тамо купи и откупљује старе рукописе, Министарство је послало Стефана Верковића, који је тај посао дуже времена обављао и још 1876 имао близу сто рукописа, међу којима и познати *Сљепченски апостол*.¹³⁰ Шафарикова иницијатива о истраживању и прикупљању рукописа чинила је саставни део његовог широког плана о спасавању докумената и споменика историских, археолошких, нумизматичких и етнографских (рукописа, старих књига, новаца, печата и др.), ради чега је предложио да се они о трошку Владе сакупљају и објављују, у чему је сам предњачио и толико учинио за подизање и уређење Народног музеја, за сакупљање и чување старина, историских споменика и рукописа.¹³¹

На Шафарикову иницијативу дошло је до широке набавке старих рукописних и штампаних књига по црквама и манастирима, и од приватних лица. Тако је у току 1864 год. преко Министарства просвете и Ужичке конзисторије тражио три такве књиге из Сјечоречке цркве и четири из манастира Сретења, а неке и из манастира Преображења, и ови су их уступили у замену за новије књиге које су им биле потребне.¹³² Биће свакако да су ту биле и ове књиге што је касније Јб. Стојановић унео у *Каталог Народне библиотеке*: из Сјечоречке цркве Четворојеванђеље и Апостол из XVI в., из манастира Благовештења Октоих из XVI и Псалтир и Четворојеванђеље из XVII в., и из манастира Преображења три Минеја из XVI в.,¹³³ а вероватно је и из манастира Клисуре из Ужичког округа набављен један Служабник из XVI—XVII века¹³⁴ и две старе књиге од Симе Попова и Јована Поповића из Призрена.¹³⁵ Овим путем је Библиотека у своје време дошла до чувеног *Никољског јеванђеља*, које је у Првом светском рату нестало, и до других многих

¹²⁸ М. Подољски, *нав. д.*

¹²⁹ М. Кићовић, *Стерија и Вук Караџић*. СКЗ, бр. 335, Београд, 1956, 332—333.

¹³⁰ St. Novaković, *нав. д.*, 199—204.

¹³¹ Исто, 191, 214.

¹³² ДАВ — МП, Рег., 1864, бр. 2380, 2651, 3504, 3505, 3650, 3651, 4273; 1865, бр. 874.

¹³³ Јуб. Стојановић, *Каталог Народне библиотеке у Београду*, IV. Рукописи и старе штампане књиге, Београд 1903, бројеви 16, 71, 88, 105, 165, 205, 206, 250.

¹³⁴ Исто, бр. 126.

¹³⁵ ДАВ — МП, Рег., 1865., бр. 984, 2612.

реткости од преко сто рукописа и око тридесет старих књига.¹³⁶

Највећи део набавки Шафарик је вршио откупом од књижара и антикварница у земљи и иностранству, и од приватних лица. Од домаћих је највише набављао од књижара Велимира Валожића и нешто од Алексе Поповића и Јеремије О. Караџића, и од антиквара Ђура Ђурића. Од страних је започео обимне набавке код Карла Геролда у Бечу, с којим се пословање продужило доста дуго и после Шафарика, у Пешти код Браће Лауфер, који су имали своју продавницу и у Бечу, и код К. О. Столпа, у Паризу код Браће Рето, у Прагу код Кобера, у Бреслави код Шлетера Х. Скуча и у Загребу код Франца Супана. Приватних продаваца је било много и разних занимања. Међу овима су купљени: од лицејца Косте Поповића две Србуље за један дукат, од фотографа Атанасија Н. Стојановића разне старе књиге за 20 дуката, од терзије Јована Ђорђевића „Житије цара Александра“, од Алексе Јовановића старе књиге, од Петра С. Мркића из Старе Србије једна рупокисна Србуља за 3 дуката и једну од филозофа Живојина Ђурића за 48 гроша пореских, од удовице Косте Бранковића, проф. Велике школе, књиге и рукописе у износу од 20 дуката, од Меронија, руског конзула, књиге у износу од 50 дуката, од Константина Јанковића из Земуна 211 књига за 45 дуката, од жандарма Ђорђа Николића један Триод посни за 4 дуката па и од Јосифа Шафарика, Милана Ђ. Милићевића и других.¹³⁷

Знатнији поклони су били: 142 књиге од француског Министарства земљорадње и 109 од Министарства финансија, књиге које су разни руски заводи поклонили приликом Етнографске изложбе у Москви,¹³⁸ поклони д-ра Шедијуса и хирурга Исидора Коперницког, бив. професора универзитета у Кијеву.¹³⁹

Шафарикови књиговесци су били: Велимир Валожић, Јохан Волф, Јохан и Ђорђе Пфаф, и Филип и Розина Шпиц.

С каквим је могућностима Шафарик располагао у вођењу Библиотеке? Од особља имао је само још помоћника, који му је мало користио, и једног служитеља, што значи да је практично на њега пало не само преуређење него и целокупно вођење Библиотеке, што је, поред љубави и знања, изискивало огроман напор. Његове материјалне могућности у овом послу биле су скромне. Плате особља су биле: библиотекара 1862—1863 11 400 гроша пореских, помоћника 3000 гроша и служитеља 1863—1867 1152 гроша, а 1868 1440 гроша.¹⁴⁰ Издаци на набавку и повез књига су износили: 1862 и 1863 као и за време Даничића, 6000 гроша, затим, заједно са набавкама старина за Музеј 1864 10 000 и 1865—1868 9000 гроша,¹⁴¹ тј. мање него што је износила библиотекарска плата. Јасно је да се са толиким кредитом није могло много учинити, и Шафарик је због тога преко Министарства чешће тражио ванредне кредите. Тако је Министарство просвете већ у мају 1866 известило Совјет да је кредит од 9000 гроша на набавку и повез књига и разних старина за Музеј већ утрошен нешто за прошлогодишње наруџбине и нешто за неке „знамените набавке“ у овој години (Браћи Рето, париским књижарама, за „Општа права државе Француске“ у 46 свезака 1417,30 гр., Карлу Геролду за разна дела, 1673 гр., Гаврилу Витковићу за његову библиотеку од 235 књига 1540 гр., за претплату на периодичку 725 гр., Велимиру Валожићу само по једном рачуну 604 гр.) и како ће се у току године јавити потреба да се откупи још која реткост, Министарство је молило за накнадни кредит од 4000 гр., само је Совјет предлог због неких примедба вратио Министарству.¹⁴² Идуће године је Министарство

¹³⁶ М. Подољски, *нав. д.*

¹³⁷ ДАВ — МП, Рег. 1865, бр. 274, 299, 947, 962; 1867, бр. 2649; 1868, бр. 4743; 1869, бр. 1132.

¹³⁸ Исто, 1864, бр. 1433; 1866, бр. 724; 1867, бр. 2773. ¹³⁹ Исто, 1866, ф. VI, 1324.

¹⁴⁰ ДАВ — Совјет: 1861/908, 1862/825, 1863/220, 1864/268, 1865/195, 1866/188, 1867/219.

¹⁴¹ Исто.

¹⁴² Исто, 1866/189: акт МП № 1330 од 23 маја и одлука Совјета од 28 маја.

поново тражило за 1866 годину повећање кредита у исту сврху, овога пута за 1707,33¹/₂ гр. са образложењем да старе књиге треба купити чим се појаве, јер се више већином не враћају и ако се одмах не откупе могу се сматрати за пропале. Совјет и кнез су овога пута овај ванредни кредит одобрили.¹⁴³

У овако скромним околностима Шафарик је, колико је било могуће, повећавао свој библиотечки фонд. Кад је дошао у Библиотеку затекао је: 88 рукописа, старих штампаних књига 16, осталих књига 10 383 свеске са 1305 дупликата, новина и других повремених списа на словенским и другим европским језицима 100 у 352 свеске са 41 дупликатом, и 124 комада карата, планова и слика у 2006 листића са 538 дупликата. Познато нам је шта је неких година у Библиотеци приновио: 1861 обавезног примерка 26 књига са исто толико дупликата, куповином 202 свеске књига и 5 карата, и поклоном 30 књига са 2 дупликата, — свега 258 књига са 28 дупликата и 5 карата; 1862 обавезног примерка 23 књиге са 58 дупликата, куповином 10 рукописа, 455 свезака књига и 43 карте, и поклоном 193 свеске књига, — свега 10 рукописа, 671 свеска књига са 63 дупликата и 43 карте, а повезане су 534 књиге.¹⁴⁴ Крајем 1862 повећан је број књига на 6598 дела (12713 свезака), 172 броја периодике у 2544 листа.¹⁴⁵; Крајем 1864 износио је број књига 6598 (12 602 свеске) са 1568 дупликата и 1865 год. 7110 дела (13 765 свезака) са 1642 дупликата,¹⁴⁶ а 1869 предао је свом наследнику 9566 дела,¹⁴⁷ у 23 909 свезака,¹⁴⁸ што би значило да је Библиотеку у току од осам година више него удвостручио.

Год. 1862 узета су на читање из Библиотеке 1693 дела, а тај би број био већи да је при самој Библиотеци било места за читање.¹⁴⁹ Год. 1865 Библиотека је имала посебну читаоницу, у којој су

читали књиге они којима је било угодно да их не носе кући. Број читаних књига за ову годину био је по реверсима 2680, а читаоци су већином били ученици виших школа, професори и млађи чиновници. Примећено је да се школска младеж почиње све више да бави научним и озбиљним делима, која проучава и на страним језицима. Нарочити значај за научне раднике већ онда су имали рукописи, који су обрадовали и изненадили многе испитиваче старина и које су многи учени путници дуже времена проучавали. Библиотека је, по Шафариковим речима, још стојала далеко од библиотека великих просвећених држава, али је ипак била од велике користи за читалачку публику, која је постајала све већа.¹⁵⁰

Дародаваца је било домаћих и страних. Међу првима су, поред осталих, поклонили: Стеван Петровић, судија из Сегедина, *Псалтир* Б. Вуковића од 1519 и 19 других књига, Милан Милићевић цетињски *Псалтир*, Коста Цукић једно цетињско издање, владика Јанићије једну *србуљу*, па митрополит Михаило кнегиња Јулија, Јанко Шафарик, Стојан Новаковић и Сима Љубић. А са стране: из Цариграда Стојанов Бурмов бугарске књиге, из Прага Ј. Колар своја дела, Британско библиско друштво 19 библија, а из Атине: професори Т. Афендрули, Ст. Кумануди, Атанасије Русополо, Василије Економидес, Леон Скупа, Константин Ксантопулос, Нико Конца, Н. Пападекис, адвокати Никола Панталејмон, Ник. Сари, типографи Спиридон Павлидес, Н. Филадельфи и други. Године 1865 добијен је на поклон цео француски *Moniteur* од 1789 до 1862.

Пред одлазак на нову дужност Шафарик је желео да Библиотека у току школског одмора 1869 буде прегледана и у ред доведена, па је у више махова замолио читаоце да у року од четрнаест дана врате књиге које су однели кући

¹⁴³ Исто, 1867/31: акт МП № 224 од 25 јан. 1867 и Совјета № 69 од 28 јан. 1867.

¹⁴⁴ Србске новине, 1863, бр. 53.

¹⁴⁵ Исто, 1863, бр. 73.

¹⁴⁶ Исто, 1866, бр. 109.

¹⁴⁷ ДАБ — МП, 1874, ф. XVIII/1023: писмо Ст. Новаковића Министру просвете од 22 јуна 1874, бр. 367.

¹⁴⁸ М. Подољски, нав. д.

¹⁴⁹ Србске новине, 1863, бр. 73.

¹⁵⁰ Исто, 1866, бр. 109.

на читање,¹⁵¹ али је у томе било мало успеха и тада и дуго времена касније.

Радећи овако многоструко и интензивно, Шафарик је остао на месту библиотекара до 8 септембра 1869, кад је указом постављен за члана Државног савета.¹⁵²

После смрти Јанка Шафарика његов син П. М. Шафарик, артиљериски потпуковник, „побуђен патриотским осећањима и пијететом према свом оцу... поклонио је Народној библиотеци 1400 књига на разним језицима, научне, поучне и забавне садржине“. Народна би-

блиотека му је на овом богатом дару топло захвалила.¹⁵³

За осам година свога управљања Библиотеком он је за њу учинио много: средио је књиге по формату, израдио је савремене, нове лисне каталоге, који су служили све до Првог светског рата, сместио је Библиотеку у нове просторије са посебном читаоницом и учинио је правом јавном библиотеком, обогатио је њене књижне фондове и започео систематско прикупљање рукописа и старих штампаних књига, разграно је пословне везе са домаћим и страним књижама, и повећао је број особља, — и овим пословима завршио период стручнога сређивања, на ком се Библиотека касније развијала.

¹⁵¹ Исто, 1869, бр. 79—81.

¹⁵² Исто, бр. 112.

¹⁵³ Србске новине, L (1883), бр. 192, 981.

LES PREMIERS CHEFS DE LA BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DE BELGRADE
— FILIP NIKOLIĆ, DJURA DANIČIĆ, JANKO ŠAFARIK —

M. KIČOVIĆ

Depuis la date de sa fondation, en 1832, jusqu'en 1853, la Bibliothèque Nationale de Belgrade était dans un état proche de la stagnation: elle manquait de locaux convenables et de personnels spécialisés, n'avait pas été arrangée, était peu utilisée et perdait beaucoup de ses livres. Ce ne sera qu'en 1844 que, sur l'ordre du Ministère de l'Education, dont elle dépendait, que Milovan Spasić y mettra de l'ordre; ce dernier proposa, en outre, qu'elle reçoive le statut d'une institution publique, qu'elle achète en premier lieu des livres serbes et slaves en général, que les bibliothèques des autres ministères fusionnent avec elle, qu'elle soit dirigée par un directeur permanent et qu'elle ait ses règlements. La Bibliothèque commence alors à s'accroître, et, en même temps, les besoins liés à son utilisation. A cette époque aussi, s'intensifie la vie culturelle, scientifique et littéraire de la Serbie. Le Lycée, alors, se divise en plusieurs sections, la Société Littéraire Serbe (Društvo srpske slovesnosti) développe depuis une dizaine d'années son activité scientifique, le nombre des jeunes gens

qui ont fait des études augmente, lui aussi, et, avec ceci, les activités spécialisées dans les différentes branches de la culture et de l'enseignement. C'étaient là des raisons suffisantes pour que, sur proposition du Ministère de l'Education, le décret du 16 Février 1853 vienne mettre à la disposition de ce ministère tous les livres, manuscrits et autres pièces rares et importantes qui se trouvaient dans les bureaux des différents services et décidait d'instaurer la fonction de bibliothécaire qui dirigerait la Bibliothèque. Avec ceci se termine pour la Bibliothèque la période du provisoire et de la stagnation et commence une époque nouvelle dans son activité culturelle qui durera jusqu'à nos jours. Il restait maintenant à donner à cette Bibliothèque des bases pour son travail à venir: déterminer son caractère, ordonner sciemment son fonds de livres existant, combler ses lacunes, définir ses sources de revenus et leur utilisation et y assurer des salles adéquates pour son travail. La période de cette mise en ordre de la Bibliothèque durera seize ans, de 1853 à 1869, et elle reste

liée aux noms de ses premiers directeurs, Filip Nikolić, Djura Daničić et Janko Šafarik, qui tous trois ont pris une part active à ce travail de base.

Le premier bibliothécaire fut Filip Nikolić qui tint cette fonction du 16 Décembre 1853 au 20 Janvier 1856. Jeune, doué, très travailleur et possédant une bonne instruction, connaissant plusieurs langues étrangères, mais d'un esprit inquiet et d'une santé précaire, Nikolić avait su bien comprendre les problèmes de la Bibliothèque et sut en résoudre plus d'un très bien. Il s'était procuré la littérature spécialisée et, en partant de là, il élaborait un inventaire des livres sous le titre de »*Glavni Katalog*« (catalogue principal) sous forme de registre, un Catalogue Alphabétique (*Azbučni katalog*) par feuillets, ainsi qu'un catalogue systématique (*Sistematski katalog*) par disciplines scientifiques.

Ce travail de Nikolić a été continué par son successeur, Djura Daničić, jeune, instruit et connu, déjà à cette époque, comme savant, qui resta en tout trois ans et demi à la Bibliothèque, du 16 Mai 1856 au 26 Février 1859. D'assez grosses tâches l'attendaient: il fallait légaliser le caractère et le nom de la Bibliothèque, augmenter le fonds de livres,

organiser le dépôt légal et le prêt à domicile. Il s'est très bien occupé de ces tâches et, dans son testament, il laissa à la Bibliothèque l'ensemble de ses livres.

Après une courte direction de Milivoje Prajsović et de Kosta Crnogorac, la place de Daničić à la Bibliothèque est prise par Janko Šafarik qui était alors professeur au Lycée, un savant fécond et s'occupant de diverses branches, qui avait beaucoup mérité en recueillant des antiquités serbes; il resta à la Bibliothèque du 5 Juin 1861 au 8 Septembre 1869, période pendant laquelle il sut faire avancer considérablement le travail. C'est lui qui, par ses travaux divers et féconds, terminera la phase de la mise en ordre spécialisée à partir de laquelle la Bibliothèque put se développer par la suite, et même encore de nos jours.

Illustrations dans le texte:

- Fig. 1 — Filip Nikolić
- Fig. 2 — Djura Daničić
- Fig. 3 — Le règlement de Daničić sur le fonctionnement de la Bibliothèque Nationale (Bibliothèque Nationale de Belgrade)
- Fig. 4 — Janko Šafarik